

Pro gradu -tutkielma

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppa- ja kauppakorkeakoulu

Laskentatoimi

IFRS 9 Rahoitusinstrumentit –standardin vaikutukset suomalaisten paikallispankkien liiketoimintaan ja tilinpäätösraportointiin

The effects of applying IFRS 9 Financial Instruments on business and financial reporting in regional banks in Finland

Syksy 2018

Samuli Seppälä

1. tarkastaja: Kati Pajunen

2. tarkastaja: Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Seppälä, Samuli Johannes
Tutkielman nimi:	IFRS 9 Rahoitusinstrumentit –standardin vaikutukset suomalaisten paikallispankkien liiketoimintaan ja tilinpäätösraportointiin
Tiedekunta:	Kauppatieteellinen tiedekunta
Pääaine:	Laskentatoimi
Vuosi:	2018
Pro Gradu –tutkielma:	79 sivua, 5 taulukkoa ja 1 liite
Tarkastajat:	Kati Pajunen, Helena Sjögrén
Hakusanat:	IFRS 9, kansainväliset tilinpäätösstandardit, paikallispankit

Vuoden 2018 alussa voimaan tullut IFRS 9 *Rahoitusinstrumentit* –standardi vaikuttaa pankeissa rahoitusinstrumenttien kirjaamiseen ja arvostamiseen sekä arvonalennuksien ja luottotappioiden käsittelyyn. Standardimuutokseen on varauduttu pankeissa etukäteen valmistautumalla uudelleenlaiseen kirjanpitokäsittelyyn ja tarkastelemalla sen vaikutuksia taloudelliseen raportointiin ja liiketoimintaan. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten IFRS 9:n soveltaminen vaikuttaa suomalaisten paikallispankkien liiketoimintaan ja tilinpäätösraportointiin.

Tutkielman viitekehys muodostuu virallislähteistä, kansainvälisten konsulttiyhtiöiden raporteista ja tieteellisistä tutkimuksista. Viitekehyksessä selkeytetään, kuinka IFRS 9 muuttaa rahoitusinstrumenttien kirjanpitokäsittelyä ja minkälaisia vaikutuksia sääntelyn kehittämisellä on ollut. Tutkimusaineisto koostuu kahden paikallispankin tilinpäätöksestä ja puolivuosisikatsauksesta sekä tätä tutkimusta varten toteutetuista teemahaastatteluista.

Tutkimuksessa saatiin selville, että IFRS 9:n mukainen kirjaaminen ja arvostaminen ei aiheuta olennaisia vaikutuksia suomalaisten paikallispankkien tilinpäätösraportointiin tai liiketoimintaan. Kuitenkin sijoitussalkun ja rahastosijoitusten arvonmuutosten kirjaaminen suoraan taseeseen aiheuttaa tulosvolatiliteettia, mikä voi tehdä niistä vähemmän houkuttelevia sijoituskohteita. Myöskään IFRS 9:n mukainen luottotappioiden kirjausmalli ei aiheuta olennaisia muutoksia suomalaisten paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja liiketoimintaan, mutta sen tuoma analyttisyyden lisääntyminen saattaa vaikuttaa paikallispankeissa tehtäviin luottopäätöksiin.

ABSTRACT

Author:	Seppälä, Samuli Johannes
Title:	The effects of applying IFRS 9 Financial Instruments on business and financial reporting in regional banks in Finland
Faculty:	School of Business and Management
Major:	Accounting
Year:	2018
Master's thesis:	79 pages, 5 tables and 1 appendix
Examiners:	Kati Pajunen, Helena Sjögrén
Key words:	IFRS 9, International Financial Reporting Standards, regional banks

IFRS 9 *Financial Instruments* came into effect on 1 January 2018 and it affects the recognition and measurement of financial instruments in banks. The standard also includes requirements for impairment and derecognition of financial instruments. Banks have prepared for the impact by considering the possible effects and the new requirements. The aim of this thesis is to find out how applying IFRS 9 Financial Instruments affects the business and financial reporting in regional banks in Finland.

The theoretical framework of this thesis consists of relevant academic papers and reports from public authorities and international accounting companies. The theoretical framework explains the new requirements of IFRS 9 and shows the effects of the development of the standard. The research material includes a financial statement and a half-year report of two regional banks in Finland and interview material that was collected for this particular research.

The research highlights the fact, that recognition and measurement have no material effect on business and financial reporting in regional banks in Finland. However, many financial instruments, which were formerly classified as available for sale, are measured at fair value through profit and loss by IFRS 9. The increase in their volatility might make these instruments less attractive for banks to invest in. The new impairment model introduced by IFRS 9 has no material effect on business and financial reporting in regional banks in Finland. On the other hand, the new impairment model may increase the usage of analytical methods in credit decisions in regional banks.

Sisällysluettelo

1.	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen tausta	2
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	4
1.3	Tutkimuksen viitekehys ja rajaus	5
1.4	Tutkimusmetodologia	7
1.5	Tutkimuksen rakenne	8
2.	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	10
2.1	Pankkitoiminta Suomessa	10
2.1.1	Pankkitoimialan sisäiset eroavaisuudet	12
2.1.2	Pankkien yhtiömuodot	14
2.2	Rahoitusinstrumenttien säätely IFRS-standardistossa	16
2.2.1	IFRS 9:n kehitys ja käyttöönotto	19
2.2.2	IFRS 9:n ominaisuudet	21
2.2.3	Rahoitusvarojen ja –velkojen luokittelu ja arvostaminen	24
2.2.4	Liiketoimintamallitesti ja kassavirtojen luonnetesti	25
2.2.5	Luokittelun ja kirjaamisen vaikutukset pankkeihin	28
2.2.6	Arvon alentumiset ja luottotappioiden käsittely	31
2.2.7	Näkökulman muutos IAS 39:ään verrattuna	31
2.2.8	Luottotappioiden määrittämisen kolme vaihetta	32
2.2.9	Uuden lähestymistavan vaikutukset paikallispankkeihin	35
3.	Tutkimuksen empiirinen osuus	38
3.1	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	38
3.1.1	Tutkimusmenetelmä	38
3.1.2	Tutkimusaineisto	38
3.1.3	Tutkimusaineiston hankinta	39
3.1.4	Kerätyn aineiston kuvailu	40
3.2	IFRS 9 vaikutukset paikallispankkien liiketoimintaan	40
3.2.1	Pankkien antama informaatio luokittelun ja arvostuksen muutoksen vaikutuksista	41
3.2.2	Pankkien antama informaatio luottotappioiden kirjausmenetelmän muutoksen vaikutuksista	43
3.3	Teemahaastattelut IFRS 9:n vaikutuksista paikallispankkeihin	46
3.3.1	Luokittelun ja arvostuksen vaikutus paikallispankkien raportointiin	47
3.3.2	Luokittelun ja arvostuksen vaikutus paikallispankkien liiketoimintaan	51
3.3.3	Luottotappioiden kirjausmallin vaikutus paikallispankkien raportointiin	56
3.3.4	Luottotappioiden kirjausmallin vaikutus paikallispankkien liiketoimintaan	60

3.4	Tulosten yhteenveto	64
3.4.1	IFRS 9:n mukaisen luokittelun ja arvostuksen vaikutukset paikallispankkien taloudelliseen raportointiin ja liiketoimintaan	64
3.4.2	IFRS 9:n mukaisen arvonalennusten ja luottotappioiden käsittelyn vaikutuksen paikallispankkien taloudelliseen raportointiin ja liiketoimintaan	65
4.	Yhteenveto ja johtopäätökset	68
4.1	Jatkotutkimuksen aiheita	72
	Liitteet	74
	Lähdeluettelo	76

TAULUKOT:

Taulukko 1: Suomen rahalaitosten taseissa olevat lainat ja talletukset pankkiryhmittäin 31.12.2015

Taulukko 2: Pankkikonsernien henkilöstön ja konttorien lukumäärät 31.12.2015.

Taulukko 3: IFRS:n kehitysvaiheet ja niiden tuomat muutokset.

Taulukko 4: Vieraan pääoman ehtoisen rahoitusinstrumentin arvostaminen IFRS 9:n mukaisissa tilinpäätöksissä.

Taulukko 5: IFRS 9:n luottojen alaskirjausmalli.

LIITTEET:

Liite 1: Teemahaastatteluisissa käytetty kysymyslomake

1. Johdanto

IFRS 9 *Rahoitusinstrumentit* on IASB:n vuonna 2014 julkaisema standardi, joka tuli voimaan vuoden 2018 alusta. Uusi standardi on korvannut edellisen IAS 39 *Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen* -standardin ja säätelee, kuinka rahoitusinstrumentteja käsitellään tilinpäätöksissä, joissa sovelletaan kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja rahoitusinstrumenttien osalta. IFRS 9 säätelee kolmea rahoitusinstrumenttien raportointiin liittyvää pääaluetta: luokittelua ja arvostusta, luottotappioita ja arvonalennuksia sekä johdannaisia ja suojauslaskentaa. (IFRS 9)

Jokaiseen kolmeen IFRS 9:n käsittelemään pääaihealueeseen on tullut suuria muutoksia verrattuna vanhaan IAS 39:än. Rahoitusinstrumenttien kirjaamista ja arvostamista yksinkertaistetaan korvaamalla vanhat instrumenttien kategoriat rahoitusinstrumentin luonnetestillä ja yhteisön liiketoimintamallin testillä. IAS 39:n käyvän arvon ja jaksotetun hankintameno arvosuusmenetelmät eivät itsessään muuttuneet, mutta nyt jaksotettuun hankintameno arvosuamiselle tulee tiukat rajoitukset ja näitä seuloja läpäisemättömät erät arvostetaan lähtökohtaisesti käypään arvoon. Käytännössä hankintameno arvosuukseen vaaditaan, että yhteisö pyrkii keräämään instrumentin rahavirrat maturiteettiin saakka ja rahavirrat ovat luonteeltaan pääomanpalautuksia ja korkoja. (McKinsey & Company 2017)

IAS 39:n mukaan luottotappiot otettiin huomioon vasta, kun luottotappio oli todella realisoitunut, mutta IFRS 9 tuo luottotappioiden käsittelyyn aivan uuden näkökulman. IFRS 9:n mukaisessa raportoinnissa luotot jaetaan kolmeen luokkaan sen mukaan, onko luotonannon jälkeen luottoriskissä tapahtunut heikentymistä vai onko luottoriski pysynyt samana tai pienentynyt. Luottoriskiltään kasvaneiden saamisten osalta lasketaan odotetut luottotappiot koko elinkaaren ajalta ottaen huomioon nykyiset ja tulevat makrotalouden muutokset. Muiden saamisten osalta odotetut luottotappiot lasketaan seuraavan 12 kuukauden ajalta. (McKinsey & Company 2017)

Luokittelun ja arvostamisen sekä luottotappioiden käsittelyn lisäksi IFRS 9 aiheuttaa muutoksia suojauslaskentaan. Muutokset lähentävät raportointiin tarkoitettua suojauslaskentaa ja yhteisön suorittamia johdannaisoperaatioita, joiden tavoitteena on vähentää yhtiön todellisuudessa kohtaamia riskejä. Uusi standardi mahdollistaa siis suojauslaskennan entistä useampien riskien osalta. IFRS 9:n mukainen suojauslaskenta ottaa huomioon esimerkiksi lainoihin ja ei-rahoituksellisiin sopimuksiin sisällytetyt johdannaiset. Myös ei-rahoituksellisten omaisuuserien johdannaiset voidaan jatkossa ottaa huomioon suojauslaskennassa. (McKinsey & Company 2017)

Suomessa pankkitoimintaa harjoittavat yhteisöt noudattavat yleislakina Suomen kirjanpitolakia. Pankkeja koskevaa erityissääntelyä on luottolaitoslaissa (Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014) sekä Finanssivalvonnan (Fiva) määräys ja ohjekokoelmissa (MOK 2/2016). Luottolaitoslakiin on tehty muutoksia uudistetun kirjanpitolain (1336/1997) vuoksi, mutta rahoitusvälineiden osalta luottolaitoksen tulee noudattaa kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja. Käytännössä IFRS-standardit on rahoitusvälineiden osalta sisällytetty luottolaitoslain 12 lukuun ja lähtökohtana on, että luottolaitoksen tulee noudattaa kyseistä aihetta käsittelevää IFRS-standardia. Poikkeuksena on, että Fivalla on oikeus rajoittaa IFRS 7 *Rahoitusinstrumentit: tilinpäätöksessä esitettävät tiedot* -standardin mukaisten rahoitusinstrumenttien liitetietojen esittämistä. (Finanssivalvonta 2016) (LLL 610/2014)

1.1 Tutkimuksen tausta

Luottolaitoksien velvoite noudattaa rahoitusinstrumenttien osalta voimassa olevaa IFRS-sääntelyä on poikkeuksellinen verrattuna muihin yrityksiin, jotka noudattavat raportoinnissaan vain Suomen kirjanpitolakia. Kirjanpitolaki ainoastaan sallii kansainvälisten raportointistandardien soveltamisen kokonaisuudessaan, mutta ei velvoita siihen (Finanssivalvonta 2016). Pankit ovat siis erityisessä asemassa toiminnan luonteensa vuoksi, jolloin ne joutuvat koostaan, yhtiömuodostaan,

toiminnan laajuudesta ja maantieteellisestä sijainnistaan huolimatta noudattamaan IFRS-standardeja rahoitusinstrumenttien raportoinnin osalta. Muilla toimialoilla IFRS-tilinpäätöksen tekevät usein vain siihen velvoitetut pörssiyhtiöt ja vapaaehtoisesti sitä soveltavat suuret, nopeasti kasvavat tai kansainväliset yhtiöt.

IFRS 9 aiheuttaa rahoitusinstrumenttien käsittelyyn muutoksia, jotka pankkien tulisi ottaa huomioon strategiassaan. Lisäksi standardisiirtymän aiheuttamat vaikutukset vaativat pankeilta myös teknisiä ja metodologisia muutoksia, joilla voidaan ottaa huomioon esimerkiksi luottotappioiden uuden näkökulman mukaisesti oletukset tulevaisuuden muutoksista ja makrotaloudelliset muutokset. Uuden strategian luomiseksi pankin tulee tarkastella omaa riskinkantokykyään, sijoitusportfolio-strategiaansa ja liiketoiminnan käytänteitä. Näin kokonaisvaltainen strategiamuutos saattaa tarkoittaa uusia toimintatapoja kaikissa pankin organisaation osissa IT-osastolta markkinointi- ja myyntiosastolle. Voidaan siis nähdä, että IFRS 9:n muutokset tulisi ottaa huomioon jo etukäteen, eikä vasta silloin, kun niistä koituu ongelmia. (McKinsey & Company 2017)

Euroopan pankkiviranomaisen (EBA 2017) raportin mukaan pankit ovat edistyneet IFRS 9:n käyttöönotossa ja implementoinnissa. Suuremmat pankit ovat edenneet prosessissa nopeammin kuin pienemmät pankit. Pankeissa pidetään olennaisimpana muutoksena luottotappioiden ja arvonalennuksien sääntelyä, joka pankkien mukaan nostaisi kirjattavien varausten määrää keskimäärin 13% IAS 39:n mukaiseen raportointiin nähden. Pankit myös arvioivat, että uudet säännöt odotetuista luottotappioista pienentävät pankkien kansainvälisten Basel-säädösten mukaisia ensisijaisia varoja. Pienet pankit arvioivat muutoksen aiheuttavan omien varojen laskun suuremmaksi kuin suuremmat kilpailijat, sillä pienet pankit käyttävät pääosin luottoriskin määrittelyyn SA-menetelmää (Standardized Approach) ja suuremmat pankit IRB-menetelmää (Internal ratings-based approach). (EBA 2017)

IFRS 9:n tuomat muutokset olisi siis hyvä huomioida pankkitoiminnassa jo etukäteen, mutta varautuminen muutoksiin näyttää eroavan pankin koon mukaan. Tämä on ongelmallista, sillä esimerkiksi luottotappioiden kirjaamisen muutokset voivat mahdollisesti tuottaa hankaluuksia pankeille omien varojen riittävyyden

osalta. Samojen standardien soveltaminen kaikenkokoisissa ja kaiken tyyppisissä pankeissa saattaa aiheuttaa haasteita, jos standardi ei huomio pankkien erityispiirteitä.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa ongelmaa lähestytään esittämällä yksi päätutkimuskysymys, johon empiirisessä osiossa etsitään ratkaisua. Pienemmät resurssit omistavat paikallispankit eivät ole valmistautuneet IFRS 9 –siirtymään yhtä nopeasti kuin suuremmat kilpailijat, mikä saattaa aiheuttaa finanssialan liiketoimintaympäristössä toimiville pienille paikallispankeille haasteita. IFRS 9 –siirtymän aiheuttamia vaikutuksia paikallispankeille pyritään selvittämään päätutkimuskysymyksellä:

Mitä muutoksia IFRS 9:n soveltaminen voi aiheuttaa suomalaisten paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja liiketoimintaan?

Päätutkimuskysymyksen ratkaisemista varten tutkimuksessa käytetään kahta alatutkimuskysymystä, joilla pyritään selkeyttämään pankeille rahoitusinstrumenttien raportoinnin osalta erityisen tärkeitä seikkoja. Alatutkimuskysymysten selvittämisen jälkeen pyritään löytämään vastaus päätutkimuskysymykseen. Tämän tutkimuksen alatutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä muutoksia IFRS 9:n mukainen rahoitusarvopaperien luokittelu ja arvostaminen voivat aiheuttaa pankeille?

2. Mitä muutoksia IFRS 9:n mukainen arvonalennusten ja luottotappioiden kirjaaminen voivat aiheuttaa pankeille?

Ensimmäinen alatutkimuskysymys liittyy IFRS 9:n ensimmäiseksi julkaistuun osaan, joka korvaa IAS 39:n säätelyn rahoitusinstrumenttien arvostamisesta ja kirjaamisesta. Rahoitusinstrumentit muodostavat luonnollisesti pääosan

rahoitustoimintaa harjoittavien yhtiöiden, kuten pankkien, taseesta, jolloin näiden kirjanpitokäsittely voi aiheuttaa suuria muutoksia pankeille. Rahoitusinstrumenttien arvostukseen ja luokitteluun liittyvät myös siitä aiheutuvat tulosvaikutukset, jolloin muutokset voivat aiheuttaa myös muutoksia raportoitavan voiton määrään. Tähän varautukseen pankkien olisi hyvä ymmärtää standardisiirtymän vaikutukset ja valmistautua muutokseen muuttamalla toimintatapojaan.

Toinen alatutkimuskysymys käsittelee IFRS 9:n toista osaa, jossa tuodaan uusi menetelmä luottotappioiden kirjaamiseen. Luottotappioiden kirjaamisen muutos etupainotteisemmaksi saattaa aiheuttaa suuria vaikutuksia pankeille, joilla on toimintansa luonteen vuoksi taseessaan suuria määriä annettuja luottoja ja saamia. Luottotappiovarausten suureneminen ja kulujen nopeampi kirjaamistahti saattavat aiheuttaa suuria muutoksia pankin raportoimiin lukuihin. Lisäksi odotettujen luottotappioiden kirjaaminen vaatii oletuksia ja runsaasti laskentatyötä, jolla voi olla vaikutusta pankkien liiketoimintaan.

1.3 Tutkimuksen viitekehys ja rajaus

Pankkitoiminta on 2000-luvulla kansainvälistä ja markkinoilla on pankkeja, jotka toimivat kaikilla mantereilla. Suomessakin markkinoille on tullut ulkomaisia pankkeja, esimerkiksi Danske Bank ja sivukonttoreilla liiketoimintaa Suomessa harjoittava Handelsbanken. Lisäksi pohjoismaisesti toimivalle Nordealla Suomi on vain yksi markkina-alue, vaikkakin sen hallitus ilmoitti 2017 siirtävänsä pääkonttorinsa Ruotsista Helsinkiin (Kauppalehti 2017). Pääosa Suomen pankkisektorista on kuitenkin Suomessa toimivien rahalaitosten hallussa eikä ulkomailta käsin Suomessa toimivien pankkien osuus markkinoista ole kovin suuri (Finanssialan Keskusliitto 2017a). Pankkitoiminta ei siis vielä ole täysin kansainvälistynyt, joten Suomen pankkitoiminnan tarkastelu on relevantti tutkimuksen rajaus. Lisäksi Suomen markkina-alueella on omat erityispiirteensä kuten kaikilla muillakin markkinoilla, jolloin suomalaiset olosuhteet ovat muokanneet myös pankkien markkinoita. Nämä erityispiirteet näkyvät osuuspankkien ja

säästöpankkien korkeana lukumääränä ja markkinaosuutena (Finanssialan Keskusliitto 2017a; 2017b)

Pienet pankit ovat velvoitettuja noudattamaan kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja, mutta pienet pankit eivät ole yhtä pitkällä uuden IFRS 9-standardin jalkauttamisessa kuin suuremmat kilpailijat. Lisäksi pienissä pankeissa IFRS 9:n tuottamat ongelmat varsinkin luottotappioiden käsittelyn ja omien varojen riittävyyden kannalta nähdään suurempana vaarana kuin suurissa pankeissa (EBA 2017). Rahoitusinstrumenttien lainsäädännön tarkastelu on siis ensiarvoisen tärkeää juuri pienempien pankkien näkökulmasta. Tästä johtuen tutkimus on rajattu pieniin suomalaisiin paikallispankkeihin.

Tutkimusta suunniteltaessa ja kirjoittaessa tuli ilmi, että IFRS 9:n tuomat muutokset suojauslaskentaan eivät ole yhtä olennaisia pankeille kuin rahoitusinstrumenttien luokittelu ja arvostus sekä luottotappioiden kirjaaminen, joten IFRS 9:n suojauslaskentaa säätelevä osio on rajattu pois. Johdannaisten makrolaskennan sääntelyn muutokset eriytettiin IFRS 9-projektista eikä sen lopullista versiota ole vielä julkaistu (IASPlus 2017a).

Rahoitusinstrumenttien sääntely on koetuksella varsinkin kriisitilanteissa, jolloin rahoitusinstrumentteja säätelevät standardien soveltamisesta saattaa koitua ennalta arvaamattomia seurauksia. Kuitenkin talouden tulevia suhdanteita on mahdotonta ennustaa tarkasti, jolloin suhdannemuutosten vaikutusten spekulointi ei ole tutkimuksessa tarkoituksenmukaista. Näin ollen tutkielmasta on rajattu pois suhdannemuutosten vaikutusten laajempi arviointi ja tulevien finanssi- ja muiden talouskriisien ennustaminen.

Tutkielmassa käytetään teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa virallislähteitä, kuten Suomen lakia, kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja sekä IASB:n, Fivan ja Euroopan pankkiviranomaisen tuottamaa materiaalia. Lisäksi viitekehykseen kuuluu relevantteja tieteellisiä tutkimuksia kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönoton vaikutuksista. Armstrong et al. (2012) ovat tutkineet markkinareaktioita IAS 39 –standardin kehitysvaiheisiin. Duh et al. (2012) ovat tutkineet, kuinka IAS

39:n soveltamiseen siirtyminen vaikutti tulosvolatiliteettiin. IFRS 9 –standardiin liittyviä markkinareaktioita on tutkinut Onali et al. (2014). Lisäksi Onali et al. (2017) on tutkinut yhtiökohtaisten ominaisuuksien vaikutusta siihen, miten IFRS 9:n kehitysvaiheisiin on suhtauduttu markkinoilla. Luottotappioiden kirjausmallien realistisuutta ja IFRS 9:n mukaista luottotappioiden kirjausmallia ovat tarkastelleet tutkimuksissaan Martron et al. (2017) ja Reitgruber (2016).

1.4 Tutkimusmetodologia

Tämä pro gradu –tutkielma on laadullinen tutkimus. Tässä tutkimuksessa kohteena on 2018 alussa voimaan tullut kansainvälinen tilinpäätösstandardi, jonka aiheuttamia muutoksia pyritään selvittämään etukäteen. Todelliset muutokset voidaan havaita vasta ensimmäisten IFRS 9:n mukaisten tilinpäätösten julkaisemisen jälkeen vuoden 2019 keväällä ja vaikutukset voivat koitua standardiston soveltajille vasta vuosien kuluttua. Tässä tutkimuksessa tutkitaan uuden standardin olennaisimpia muutoksia ja ominaisuuksia pankkien kannalta sekä sitä, miten nämä ominaisuudet vaikuttavat pankkien toimintaan ja kuinka näihin haasteisiin voidaan vastata. Aihe sinänsä on tarkasti määritelty tietyn säädöksen muutoksiin, mutta sen aiheuttamat vaikutukset pankeille eivät ole yksiselitteisiä eikä niitä ole vielä mahdollista havainnoida. Näiden seikkojen vuoksi tutkimusmenetelmä on laadullinen eli kvalitatiivinen.

Empiirisenä aineistona hyödynnetään Säästöpankkiryhmän ja POP Pankki –ryhmän tilinpäätöstä ja puolivuosisikatsausta. Tutkimusaineiston pääpaino on haastatteluaineistossa, joka on kerätty tätä tutkielmaa varten haastattelemalla IFRS 9 –siirtymän vaikutuksiin perehtyneitä tilintarkastus-, konsultointi- ja pankkialan ammattilaisia.

Kvalitatiivinen tutkimusmetodologia soveltuu tutkimukseen hyvin silloin, kun tutkitaan luonnollisesti tapahtuvia asioita ja tilanteista, joiden tapahtumista ei voida suorittaa kokeenomaisesti eikä siihen vaikuttavia tekijöitä voida kontrolloida. Kaikkia tapauksiin liittyviä syy-seuraussuhteita ei voida saada selville kokeen avulla, jolloin

kvalitatiivisten menetelmien käyttöönotolle on hyvä syy. Tekstianalyysillä ei pyritä vain erottelemaan ja laskelmaan tutkijan asettamia kategorioita, vaan tekstianalyysillä yritetään ymmärtää tutkittavan kulttuurin jäsenten käyttämiä kategorioita. (Metsämuuronen 2008, 13-14)

Laadullisessa tutkimuksessa haastattelut eivät ole tällaisia täysin ennalta-arvattavan kyselylomakkeen tapaisia, vaan enemmänkin avointen kysymysten esittämistä. Lisäksi laadullisessa haastattelututkimuksessa tarkoituksena ei ole pisteyttää vastauksia, mutta vastaukset usein litteroidaan vastausten organisoinnin ymmärtämiseen. (Metsämuuronen 2008, 14)

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta päävaiheesta ”havaintojen pelkistämisestä” ja ”arvoituksen ratkaisemisesta”. Havaintojen pelkistämisessä tulee tarkastella havaintoja tietyistä asetetusta näkökulmasta. Näkökulma auttaa havaitsemaan, mikä on kyseisen tutkimuksen kannalta olennaista ja joka tulisi ottaa huomioon. Tällä tavalla kerätyt havainnot voidaan pelkistää hallittavaksi määräksi aineistoa, jota voidaan analysoida. Havaintojen pelkistämisen toinen vaihe on aineiston yhdistely, jolloin havainnoista pyritään löytämään yhtäläisyyksiä ja säännönmukaista samankaltaisuutta, jotta löydetään piirteitä, jotka sopivat koko aineistoon. Arvoituksen ratkaisua voidaan nimittää myös analyysiksi tai rakennekokonaisuuden hahmottamiseksi. Laadullisissa tutkimuksissa tämä arvoituksen ratkaisu toteutetaan tekemällä merkitystulkintoja tutkittavasta ilmiöstä kerättyjen ”johtolankojen” perusteella. (Alasuutari 2011, 38-44)

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tämä tutkimus alkaa johdannosta, jossa esitellään aihe sekä motivaatio ja syyt aiheen tutkimiseen. Tämän jälkeen kerrotaan rajaukset, joita tutkimuksessa on käytetty ja tutkimuksen taustaa. Johdannon esitetään myös tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksen teoria-osiossa ja tutkimus-osiossa pyritään vastaamaan. Tutkimusmetodologiaa käydään läpi johdannossa.

Viitekehyksen rakentaminen alkaa toisesta kappaleesta, jossa ensin selvitetään, minkälainen pankkien toimiala on Suomessa ja minkälaisia erityispiirteitä sillä on, jotka voivat vaikuttaa niiden liiketoimintaan ja taloudelliseen raportointiin. Pankkien toimialan ja erityispiirteiden kuvailun jälkeen teoria-osiossa käydään läpi tarkemmin IFRS 9:n kehittämiseen taustaa ja kehitysprosessia, IFRS 9:n suurimpia muutoksia entiseen IAS 39 –standardiin verrattuna sekä tieteellisiä tutkimuksia.

Tutkimuksen pääpaino on kolmannessa kappaleessa, jossa analysoidaan tutkimusaineistoa ja pyritään sen avulla selvittämään vastauksia johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Kappaleessa käsitellään haastatteluaineisto haastatteluissa läpi käytyjen aihealueiden mukaisesti. Tutkimusosiossa haastattelujen vastauksia käydään läpi vertailemalla niitä toisiinsa, jolloin saadaan selville, onko haastateltavilla samoja vai eriäviä mielipiteitä tutkimuksessa tutkittavista seikoista. Lopuksi tutkimuksen tuloksia vertaillaan viitekehyksessä esiin nousseisiin IFRS 9 –siirtymän aiheuttamiin muutoksiin.

Viimeisessä kappaleessa esitetään tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset ja tutkielman päättää mahdollisten jatkotutkimusaiheiden läpikäynti. Tutkielman lopussa on listattu tutkimuksessa lähteinä käytetyt verkkoaineistot, tieteelliset tutkimukset ja muu kirjallisuus aakkosjärjestyksessä sekä haastateltaville esitetty kysymyslista.

2. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa IFRS 9:n vaikutusten käsittelyä pohjustetaan ensin käymällä läpi suomalaisen pankkitoiminnan erityispiirteitä. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan rahoitusinstrumenttien säätelyä IFRS-standardistossa. Teoria-osiossa viitataan tämän ohessa rahoitusinstrumenttien IFRS –säätelyä ja IFRS 9:n vaikutuksia käsitteleviin tutkimuksiin.

2.1 Pankkitoiminta Suomessa

Pankkitoiminnan harjoittamiseen tarvitaan Suomessa Euroopan Keskuspankin (EKP) myöntämä luottolaitoslupa, jonka perusteella yhteisö saa ottaa vastaan talletuksia. Tällaista pankkia kutsutaan talletuspankiksi ja sillä on oikeus vastaanottaa talletuksia yleisöltä ja tarjota omaan lukuun luottoja ja muita lainoja. Lisäksi talletuspankki voi tarjota esimerkiksi sijoituspalveluita. Toimiluvan saamiseen EKP:ltä sisältyy lukuisia edellytyksiä luottolaitoksen taloudelliselle asemalle, toiminnalle ja johdolle. Luottolaitoksen johdosta ja omistajista tehdyn selvityksen tulee osoittaa, että luottolaitosta tullaan johtamaan ammattitaidolla ja terveiden ja varovaisten liiketoiminnan periaatteiden mukaisesti. (Finanssivalvonta 2017) (LLL 610/2014)

Talletuspankilla on siis lupa vastaanottaa talletuksia yleisöltä, mutta sillä on myös muita sallittuja liiketoiminnan muotoja. Talletuspankki voi esimerkiksi harjoittaa luotonantoa ja rahoitustoimintaa sekä tehdä leasing-sopimuksia. Talletus- ja rahoitustoiminnan lisäksi talletuspankki voi hoitaa maksupalveluita, sähköisen rahan liikkeellelaskua, maksujen perintää, valuutanvaihtoa, notaaritoimintaa ja takaustoimintaa. Arvopaperikauppa ja muu arvopaperitoiminta on myös sallittua talletuspankille. (Finanssivalvonta 2017) (LLL 610/2014)

Taulukko 1: Suomen rahalaitosten taseissa olevat lainat ja talletukset pankkiryhmittäin 31.12.2015. Mukailten Finanssialan Keskusliitto (2017a)

	Lainat Suomeen (muille kuin rahoituslaitoksille) %-osuus	Asuntolainat kotitalouksille Suomessa %-osuus	Talletukset Suomesta (muilta kuin rahoituslaitoksilta) %-osuus
OP Ryhmä	35,1%	39,0%	36,5%
Nordea Pankki Suomi Oyj	28,1%	30,1%	28,3%
Danske Bank - konserni	9,6%	11,7%	13,7%
Handelsbanken -ryhmä	5,8%	3,1%	2,2%
Aktia Pankki Oyj – ryhmä	2,8%	4,9%	2,8%
Säästöpankit	3,0%	4,3%	4,1%
POP Pankki -ryhmä	1,4%	1,8%	2,3%
Ålandsbanken Abp	1,1%	1,5%	1,2%
Suomen Hypoteekkiyhdistys, Suomen Asuntohypopankki Oy	0,7%	0,6%	0,7%
Muut	12,4%	3,0%	8,2%

Finanssialan Keskusliiton (2017a) julkaisemasta pankkiryhmien Suomen markkinaosuuksista (Taulukko 1) näkee hyvin, kuinka Suomessa pankkitoiminta täyttää oligopolin piirteitä. Kolmen suurimman pankin tai pankkiryhmä, OP-ryhmän, Nordean, ja Danske Bankin, osuus asuntolainoista ja talletuksista ja lainoista Suomessa (muilta kuin rahoituslaitoksilta) oli 2015 reilusti yli 70 %. Lisäksi näistä kaksi suurinta toimijaa, OP Ryhmä ja Nordea, jakavat markkinoista yli 60 %. Markkinat jakautuvat siis suurimmaksi osaksi kahden toimijan välillä, jolloin markkina on lähestymässä jopa duopoli-tilannetta. Markkinoiden erittäin suuresta keskittymisestä huolimatta Suomen pankkimarkkinoilla on lukuisia pieniä toimijoita ja pankkitoiminta on Suomessa mahdollista, vaikka markkinaosuus olisi alle prosentista muutamaan prosenttiin.

Suurin osa pankkitoiminnasta Suomessa on kotimaisten tai ulkomaisten pankkikonsernien suomalaisten konserniyhtiöiden hallussa (Finanssialan Keskusliitto 2017a). Vaikka ulkomaisten pankkien ja niiden sivukonttoreitten toiminta on Suomessa suhteellisen pientä, on Suomi houkutelut useita ulkomaisia

pankkeja perustamaan Suomeen sivukonttorin ja palkkaamaan henkilökuntaa (Finanssialan Keskusliitto 2017b; Finanssivalvonta 2017). Ulkomainen pankki voi tarjota rajan yli palveluitaan Suomeen tai perustaa sivuliikkeen ja vakituisen konttorin Suomeen, jos se on saanut toimiluvan Euroopan Unioniin tai ETA-alueella sijaitsevassa kotimaassaan. (Finanssivalvonta 2017)

2.1.1 Pankkitoimialan sisäiset eroavaisuudet

Pankkien markkinaosuuksien lisäksi konttorien ja henkilöstön määrällä voidaan kuvata pankkien toiminnan laajuutta ja asiakasliiketoiminnan ominaispiirteitä. Pankkien liiketoimintamallit eroavat toisistaan siten, että tietyt pankit pyrkivät palvelemaan asiakkaitaan keskitetysti ja osa pankeista pyrkii tarjoamaan palveluita henkilökohtaisesti ja paikallisesti. Useimmiten paikallispankit ovat yhtiömuodoltaan osuuspankkeja ja säästöpankkeja (Finanssivalvonta 2017).

Taulukko 2: Pankkikonsernien henkilöstön ja konttorien lukumäärät 31.12.2015. Mukailten Finanssialan keskusliitto (2017b)

	Henkilöstö (koko konserni), 2015	Konttorit Suomessa, 2015
OP Ryhmä	12130	450
Nordea	7799	170
Danske Bank	2212	62
Aktia Pankki	1051	47
Säästöpankkiryhmä	1232	150
Ålandsbanken	677	11
POP Pankki ryhmä	695	89
Evli Pankki	248	2
S-Pankki	696	12
Suomen Hypoteekkiyhdistys	52	1
Oma Säästöpankki	252	45
SUOMESSA TOIMIVAT TALLETUSPANKIT YHTEENSÄ	27044	1039
Svenska Handelsbanken AB, Suomen sivukonttoritoiminta	650	46
Muiden ulkomaisten talletuspankkien sivukonttorit Suomessa	591	27
ULKOMAALAISTEN TALLETUSPANKKIEN SIVUKUKONTTORIT SUOMESSA YHT.	1241	73
PANKIT YHTEENSÄ:	28285	1112

Finanssialan (2017b) julkaiseman taulukon perusteella henkilöstömäärät pankkisektorilla ovat seuraavat suhteellisen loogisesti eri pankkien markkinaosuuksia. Esimerkiksi OP-ryhmä työllistää yhteensä 43 %, Nordea 27,6 % ja Danske Bank 7,8 % pankkialalla työskentelevistä. Pienemmistä pankeista esimerkiksi Aktia Pankki työllisti 3,7 %, Säästöpankkiryhmä 4,4 % ja Handelsbanken 2,3 % pankkialan työllisistä. Pienemmissäkin pankeissa henkilöstön ja markkinaosuuden suhde on looginen, vaikkakin Handelsbankenilla on hieman markkinaosuuttaan pienempi henkilöstö.

Konttorien ja markkinaosuuden suhteesta Finanssialan Keskusliiton (2017b) taulukko antaa erilaisen kuvan pankkitoiminnan sisäisistä eroavaisuuksista. OP-

ryhmän osuus pankkikonttoreista Suomessa on 40,5 %, Nordean 15,3 % ja Danske Bankin 5,6 %. Nordealla ja Danske Bankilla on siis reilusti markkinaosuuttaan pienempi määrä konttoreita. Pienemmistä toimijoista esimerkiksi Säästöpankkiryhmän konttorien osuus on 13,5 %, Aktia Pankin 4,2 %, POP Pankki-ryhmän 8,0 % ja Omasäästöpankin 4,0 %. Pankkien luvuista on helppo huomata, että osuuspankkien ja säästöpankkien konttorien määrät ovat suhteellisesti moninkertaiset verrattuna liikepankkeihin, kuten Nordeaan ja Danske Bankiin.

Osuus- ja säästöpankkimuotoisesti toimivat paikallispankit toimivat siis vähemmän keskitetysti kuin suuret liikepankit ja pyrkivät näin tavoittamaan asiakkaansa henkilökohtaisemmin ja paikallisesti. Nämä liiketoiminnan erityispiirteet voivat vaikuttaa siihen, miten paikallispankeissa on varauduttu IFRS 9 –siirtymän aiheuttamiin vaikutuksiin asiakasliiketoiminnalle.

2.1.2 Pankkien yhtiömuodot

Talletuspankit jaotellaan Suomessa yhtiömuodon perusteella kolmeen eri kategoriaan: säästöpankkeihin, osuuspankkeihin ja liikepankkeihin. Suomessa toimii tällä hetkellä noin 240 kotimaista säästö-, osuus- ja liikepankkia ja noin 15 talletuksia vastaanottavaa ulkomaista sivuliikettä. (Finanssivalvonta 2017). IFRS 9 –siirtymä aiheuttaa muutoksia rahoitusinstrumenttien luokitteluun ja arvostamiseen sekä luottotappioiden kirjaamiseen, mikä saattaa aiheuttaa muutoksia pankkien tulokseen ja taserakenteeseen. Paikallispankkien yhtiömuoto voi vaikuttaa siihen, miten paikallispankissa suhtaudutaan standardisiirtymästä johtuviin taloudellisen raportoinnin muutoksiin.

Suomessa pankkeja säätelee luottolaitoslaki (610/2014), mutta tämän lisäksi kolmea eri pankkityyppiä säätelee oma lakinsa, mikä aiheuttaa pankeille omanlaisensa juridisen ympäristön. Luottolaitoslain lisäksi säästöpankkeja säätelee säästöpankkilaki (1502/2001), osuuskuntamuotoisia pankkeja osuuspankeista ja muista osuuskuntamuotoisista luottolaitoksista annettu laki (423/2013) ja

liikepankkeja liikepankeista ja muista osakeyhtiömuotoisista luottolaitoksista annettu laki (1501/2001). Lisäksi Hypoteekkiyhdistystä säätelee Hypoteekkiyhdistyksistä annettu laki (936/1978)

Osuuskunnat eroavat osakeyhtiöistä tavoitteiltaan, omistuspohjaltaan, hallinnoinniltaan ja voitonjaoltaan. Osakeyhtiöissä tavoitteena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille, mutta osuuskunta eroaa tästä olennaisesti. Osuuskunnan pääasiallisena tavoitteena on ylijäämäpalautusten lisäksi tuottaa jäsentensä haluamia tuotteita edullisella hinnalla, minkä nähdään hyödyttävän jäsenten taloutta. Osuuskunnan tarkoituksena on taten tuottaa jäsenistölleen taloudellista etua. (Collin 2018)

Osuuspankkien tapaan säästöpankeilla on osakeyhtiöinä toimivista liikepankeista eroavat liiketoiminnan tavoitteet, jotka eivät vastaa omistaja-arvon maksimoinnin logiikkaa. Säästöpankkien lähtökohtaisena tavoitteena on säästämisen edistäminen ja nykyinen Säästöpankkiryhmä identifioituu selkeästi alueelliseen ja paikalliseen vähittäispankkitoimintaan. Nykyään osa säästöpankeista toimii perinteisen säästöpankki-yhtiömuodon sijaan säästöpankkiosakeyhtiöinä, joissa ylintä päätäntävaltaa käyttää kyseisen pankin säästöpankkisäätiö. (Säästöpankki 2017a).

Säästöpankilla omistus on vielä hankalammin määriteltävissä ja rajattavissa kuin osuuskunnissa. Varsinaisia osakkeenomistajia tai osakkaita ei ole, vaan säästöpankissa hallintoa hoitaa hallitus, jonka valitsee pankin isännät. Isännille on asetettu säästöpankin säännöissä tietyn mittainen toimikausi ja isäntien vaalissa vaihdetaan aina osa isännistä. Vaaliin saa osallistua säästäjiä ja mahdollisen kantarahaston omistajia niillä ehdoilla, jotka on asetettu pankin säännöissä. (Säästöpankilaki 1502/2001). Säästöpankkiosakeyhtiöissä hallituksen valitsee kuitenkin yhtiökokous, jossa valtaa käyttää pankin säätiö, jonka hallinto muodostuu myös asiakkaiden edustajista (Säästöpankki 2017a).

Säästöpankeissa voi olla kantarahasto, jonka omistajilla voi olla erityisiä oikeuksia säästöpankin isäntien vaalissa ja kantarahasto-osuus voidaan maksaa pois osuuden omistajalle. Lisäksi voitonjako on mahdollista suorittaa alentamalla

peruspääomaa tai vararahastoa, mutta varsinaista osingonjakoa ei sallita. (Laki säästöpankkilain muuttamisesta 1066/2006).

Osakeyhtiössä voittoa jaetaan sen omistajille yhtiökokouksessa päätettävän osingon kautta ja osakkaan omistamien osakkeiden määrä ja laji vaikuttaa osakkaan saaman osingon määrään. Lisäksi osakkeenomistaja voi realisoida omistamansa pääoman myymällä osakkeensa pois ja saamalla siitä markkinahinnan. (Saksa 2007). Voitonjako osakeyhtiössä ja osuuskunnissa sekä säästöpankeissa eroaa toisistaan siis merkittävästi.

Osuus- tai säästöpankkimuotoisesti toimivien paikallispankkien ensisijaisena tavoitteena ei siis ole omistaja-arvon maksimointi ja voitonjako, vaikka myös osuus- ja säästöpankkimuotoiset paikallispankit pyrkivät kerryttämään varojaan. Tässä mielessä tutkimuksen kohteena olevien pienten suomalaisten paikallispankkien motivaatio esittää mahdollisimman korkeaa tulosta ja jakaa varoja osakkeenomistajille ei ole yhtä korkea kuin suurissa liikepankeissa. Näin ollen paikallispankkien johdossa saatetaan reagoida IFRS 9 –siirtymästä mahdollisesti aiheutuviin taloudellisen raportoinnin muutoksiin eri tavalla kuin liikepankeissa.

2.2 Rahoitusinstrumenttien säätely IFRS-standardistossa

Kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja ylläpitävä ja laativa IASB (International Accounting Standards Board) aloitti työnsä vuonna 2001, jolloin se periedeltäjältään siihen mennessä laaditut IAS-standardit (International Accounting Standards) (IASB 2014). IASB (2017) on yksityinen julkista etua ajava ja voittoa tavoittelematon järjestö, joka määrittelee tavoitteekseen kehittää yhteiseksi hyväksi maailmanlaajuinen ja laadukas standardisto, jolla voidaan taata rahoittajille ja muille sidosryhmille tilinpäätöksissä läpinäkyvää, vertailukelpoista ja asianmukaista informaatiota. Tätä tavoitetta kohti on pyritty julkaisemalla uusia IFRS-standardeja (International Financial Reporting Standards) vanhojen IAS-standardien rinnalle tai korvaamaan niitä.

IASB:n hallitus muodostuu (vuonna 2017) 13 jäsenestä, jotka ovat kotoisin 12 eri maasta, joiden lisäksi organisaatiossa työskentelee noin 150 ihmistä noin 30 maasta. IASB toimii Lontoosta käsin, kuten sen edeltävät organisaatiot, mutta standardeja kehitetään kaikkia maita varten, jotka ovat ottaneet IFRS-standardit käyttöön tai muokanneet kotimaista säätelyään IFRS-standardien mukaiseksi. (IASB 2017)

Useat tilinpäätösinformaation tuottajat ja hyödyntäjä ja yhtiöiden tilintarkastajat kaipaivat vanhoihin sääntöihin muutosta, sillä rahoitusinstrumenttien raportoinnin vaatimuksia pidettiin liian monimutkaisina. IASB ja amerikkalaisista raportointistandardeista vastaava FASB tekivät vuonna 2002 Norwalkin sopimuksen, jossa sovittiin, miten kansainvälisiä raportointistandardeja ja amerikkalaisia US GAAP –säädöksiä voitaisiin tuoda lähemmäs toisiaan. Sopimuksen jälkeen FASB ja IASB aloittivat useita projekteja liittyen standardistojen erojen vähentämiseen ja myös rahoitusinstrumentit olivat tarkastelussa yhtenä käsiteltävänä alueena. (IASB 2014)

Rahoitusinstrumenttien raportoinnin standardien kehityksen tarve nousi erittäin ajankohtaiseksi viimeistään 2008 finanssikriisin aikaan. Useat tahot, kuten maailmantalouden suur maiden ryhmä G-20 ja Financial Crisis Advisory Group, nostivat pinnalle tärkeitä kehityskohteita. Kehittämistä vaativat varsinkin finanssikriisin aikaan hankaluuksia aiheuttaneet säännöt luottotappioiden kirjaamisajankohdasta, lukuisat käytössä olleet alaskirjausmenetelmät ja säännöt yhteisön oman luottoluokituksen vaikutuksesta rahoitusinstrumenttien ja –velkojen raportointiin. (IASB 2014)

Rahoitusinstrumenttien kansainvälisten standardien ongelmien ratkaisu alkoi, kun IASB ryhtyi kehittämään IFRS 9 –standardia, joka korvasi IAS 39 –standardin. Tavoitteena oli yksinkertaistaa säätelyä ja vastata finanssikriisissä esiin tulleisiin ongelmiin, joihin vanhan standardit eivät kyenneet vastaamaan. Tavoitteena oli kehittää IFRS 9:ää yhteistyössä FASB:in kanssa, jotta standardistojen eroavaisuuksia voitaisiin poistaa. Tämä tavoite kuitenkin osoittautui hankalaksi

saavuttaa eikä kehitysprosessissa päästy toivottuihin lopputuloksiin standardistojen lähentymisessä. (IASB 2014)

IASB:n rahoitusinstrumenttien säätelyn kehitysprosessi kesti vuosien ajan ja sen aikana konsultoitii lukuisia taloudellisen raportoinnin tekijöitä ja käyttäjiä sekä IASB:n omia jäseniä. Tarkoituksena oli saada hyvin laajalta pohjalta mielipiteitä, miten rahoitusinstrumenttien säädöksiä tulisi kehittää. Lisäksi tyypilliseen IFRS-standardin kehittämisen tapaan, IASB:lle lähetettiin projektiin liittyen yli tuhat kommenttikirjettä, joissa sidosryhmät ja taloudellisen raportoinnin käyttäjät ja tekijät saattoivat kertoa mielipiteensä rahoitusinstrumenttien raportoinnin säätelystä ja IASB:n julkaisuista. IASB julkaisi IFRS 9:n kehitysprosessin aikana kuusi standardien luonnosta (eng. Exposure Draft) ja yhden täydentävän asiakirjan (eng. Supplementary Document) ja yhden keskusteluasiakirjan (eng. Discussion Paper). (IASB 2014)

IAS 39 määrittelee rahoitusvarojen ja –velkojen luokittelun ja arvostamisen, mutta se ei sisällä IFRS 9:n mukaista säätelyä rahoitusvarojen luottotappioiden kirjausmallista tai suojauslaskennasta. IAS 39 luokittelee rahoitusvarat ja –velat neljään kategoriaan instrumentin ominaisuuksien ja instrumentin myymisellä tehtävän liiketoiminnan mukaan. (IAS 39)

Rahoitusvarojen ensimmäinen kategoria sisältää rahoitusvarat, jotka arvostetaan tulosvaikutteisesti käypään arvoon. Tällaisia instrumentteja on kaupankäyntitarkoituksessa omistetut varat ja käyvän arvon optiota hyödyntävät varat. Nämä kirjataan ensimmäistä kertaa taseeseen kirjattaessa käypään arvoonsa ja transaktiomenot kirjataan vuosikuluiksi. Ensimmäisen kirjaamisen jälkeen ensimmäisen kategorian varat kirjataan käypään arvoon taseeseen ja muutos kirjataan tuloslaskelmalle. (IAS 39)

Toinen kategoria on eräpäivään pidettävät rahoitusvarat. Eräpäivään pidettävät rahoitusvarat kirjataan ensimmäistä kertaa taseelle käyvän arvon mukaan lisättyinä transaktiomenoilla. Myöhempi arvostaminen tehdään jaksotettuun hankintamenoon efektiivisen koron menetelmällä. (IAS 39)

Lainat ja muut saamiset on kolmas rahoitusvarojen kategoria. Lainat ja muut saamiset sisältää rahoitusvaroja, jotka eivät ole johdannaisia ja joista saadaan ennalta sovitun suuruisia rahavirtoja. Nämä varat arvostetaan ensikertaa käypään arvoon, johon on lisätty transaktiokustannukset. Jatkossa lainat ja muut saamiset arvostetaan efektiivisen koron menetelmällä jaksotettuun hankintamenuon. (IAS 39)

Viimeinen rahoitusvarojen kategoria on myytävissä olevat rahoitusvarat. Nämäkin instrumentit arvostetaan ensimmäistä kertaa käypään arvoon transaktiomenoilla lisättyinä, kuten eräpäivään pidettävät rahoitusvarat ja lainat ja muut saamiset. Jatkossa arvostus tehdään kuitenkin taseeseen käyvän arvon mukaisesti, kuten ensimmäisen kategorian varat, mutta arvonmuutokset kirjataan suoraan taseeseen laajan tuloksen erien kautta. Myytävissä olevien rahoitusvarojen muutokset eivät siis näy varsinaisessa IFRS-tuloksessa. (IAS 39)

2.2.1 IFRS 9:n kehitys ja käyttöönotto

IASB julkaisi IFRS 9 Rahoitusinstrumentit –standardin vuonna 2014 korvaamaan siihen asti rahoitusinstrumentteja säädelleen IAS 39 –standardin. IAS 39 –standardin korvaaminen toteutettiin monivaiheisesti ja IFRS 9:n eri osat julkaistiin tietyssä järjestyksessä usean vuoden pituisella aikajaksolla. (IASPlus 2017a).

Vuonna 2014 julkaistu versio on lopullinen käyttöönotettava ja yritysten jatkossa noudattama standardi ja se korvasi kaikki ennen sitä julkaistut standardiston versiot. IFRS:n mukaisen tilinpäätöksen julkaisevien yhteisöjen tulee soveltaa IFRS 9:ä tilikausilla, jotka alkava 1. tammikuuta 2018 tai sen jälkeen. Lopullista IFRS 9:n versiota edeltävät osastandardit on ollut mahdollista ottaa käyttöön etukäteen, jos ensimmäinen käyttöönottopäivä on ollut ennen 1. helmikuuta 2015. (IASPlus 2017a). 2014 julkaistun lopullisen version käyttöönotto on myös ollut mahdollista vapaaehtoisesti ennen pakollista käyttöönottopäivää (EY 2014a).

Taulukko 3: IFRS:n kehitysvaiheet ja niiden tuomat muutokset. Mukailten IASPlus (2017a):

Päivä	Vaihe	Muutokset ja kommentointi
1.7.2009	Luonnos ED/2009/7 Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen	Kommentoinnin takaraja 14.9.2009
12.11.2009	Julkaistiin IFRS 9 Rahoitusinstrumentit, joka käsittelee rahoitusvarojen luokittelua ja arvostusta	Esitetty käyttöönottopäivä 1.1.2013 vaihdettiin jälkepäin
11.5.2010	Luonnos ED/2010/4 Rahoitusvelkojen käyvän arvon optio	Kommentoinnin takaraja 16.7.2010
28.10.2010	Julkaistiin IFRS 9 Rahoitusinstrumentit, joka käsittelee rahoitusvelkojen kirjanpitoa ja rahoitusvarojen ja rahoitusvelkojen luottotappioiden käsitteilyä	Esitetty käyttöönottopäivä 1.1.2013 vaihdettiin jälkepäin
4.8.2011	Luonnos ED/2011/3 Lisäyksiä IFRS 9:ään (2009) ja IFRS 9 (2010): pakollinen käyttöönottopäivä julkaistiin, joka lykkäsi IFRS 9:n käyttöönottoa vuoteen 2015.	Kommentoinnin takaraja 21.10.2011
16.12.2011	Pakollinen käyttöönottopäivä ja siirtymän liitetiedot (lisäyksiä IFRS 9:ään ja IFRS 7:ään), julkaistiin	Myöhensi IFRS 9:n pakollista käyttöönottopäivää vuodesta 2013 vuoden 2015 alkuun. Lisäksi muokattiin IFRS 7:n liitetietojen huojennuksia
28.11.2012	Julkaistiin luonnos ED/2012/4 kirjaaminen ja arvostaminen: rajoitetut lisäykset IFRS 9:ään (ehdotetut lisäykset IFRS 9:ään (2010))	Kommentoinnin takaraja 28. Maaliskuuta 2013
19.11.2013	Julkaistiin IFRS Rahoitusinstrumentit (suojauslaskenta ja lisäykset IFRS 9:ään, IFRS 7:ään ja IAS 39:ään)	Poisti pakollisen vuodelle 2015 asetetun pakolliseen käyttöönottopäivän julkaistuista IFRS 9:n versioista. Sisälsi uuden mallin suojauslaskennalle ja salli
24.7.2014	IASB julkaisi lopullisen IFRS 9 - standardin	Julkaistu IFRS 9 sisälsi edellisissä vaiheissa julkaistut standardin osat ja lisäykset. Samalla IFRS 9:ään tuotiin uusi lähestymistapa luottotappioiden käsitteilyyn odotettujen tappioiden näkökulmalla
12.9.2014	Julkaistiin IFRS 9:n ja IFRS 4 Vakuutus sopimukset -standardin soveltaminen (Lisäyksiä IFRS 4:ään)	Selkeytti ongelmia, jotka johtuivat IFRS 9:n ja IFRS 4:n käyttöönoton eri päivämääristä johtuvia ongelmia

2.2.2 IFRS 9:n ominaisuudet

IASB:n vuonna 2014 julkaisema IFRS 9 on korvannut kaikki sitä ennen julkaistut IFRS 9:n versiot ja osat ja aiemmin käytössä olleen rahoitusinstrumenttien standardin IAS 39:n. IFRS 9:n kehitys oli selkeästi eroteltu kolmeen osaan sen käsittelemien aiheiden mukaisesti. Standardi määrittelee vanhan IAS 39:n tapaan rahoitusinstrumenttien osalta niiden kirjaamista ja arvostusta, mutta myös luototappioiden käsittelyä sekä johdannaisia ja suojauslaskentaa. (EY 2014a)

Rahoitusalan raportoijien näkökulmasta 2009 julkaistussa IFRS 9 –versiossa oli suuria ongelmia liittyen rahoitusvarojen kirjaamiseen ja arvostamiseen, joten tämän osalta lopulliseen standardiin tehtiin vielä pienehköjä muutoksia (IASPlus 2017a; EY 2014a). Kirjaamisen ja arvostamisen osalta siirryttiin aivan uuteen näkökulmaan IAS 39:n rahoitusvarojen ja -velkojen luokitteluun verrattuna. Uudessa standardissa kirjaamisen ja arvostamisen lähtökohtana on kaksi liikkeellelaskijan ja kirjaajan arviota: yhteisön liiketoimintamalli ja käsiteltävän erän aiheuttamien rahavirtojen luonne. Ensimmäinen vaihe kirjaamisessa ja arvostamisessa on rahavirtojen luonteen arviointi. Rahavirtojen luonteen arvioinnissa otetaan selvää, onko rahoitusvara tai -velka kirjattava jaksotettuun hankintamenuun eri kausille jaksotettavien korkomaksujen tai -kulujen perusteella ja efektiivisen koron periaatteen mukaisesti. Käytännössä vain rahavirtojen luonnetestin läpäisseet joukkovelkakirjojen kaltaiset erät voidaan arvostaa mahdollisesti jaksotettuun hankintamenuun tai tietyin edellytyksin laajan tuloslaskelman erien kautta. Kaikki muut rahoitusvarat ja -velat tulee arvostaa käypään arvoon ja kirjata arvon muutokset suoraan tulosvaikutteisesti. (EY 2014a)

Liiketoimintamallin testi on arvioinnin toinen vaihe. Rahavirtojen luonnetestin läpäissyt joukkovelkakirjan tapainen jatkuvaa ja ennakoitua rahavirtaa tuottava instrumentti voidaan arvostaa jaksotetun hankintamenuun sijaan tuloslaskelman laajan erien kautta, jos sen arvostamisessa sekä jaksotetun hankintamenuun että käyvän arvon menetelmä tuottavat hyödyllistä informaatiota. Yhteisön liiketoimintamalliin voi liittyä joukkovelkakirjan tapaisen erän omistaminen jatkuvan koroista syntyvän kassavirran vuoksi, mutta samalla liiketoimintamalliin voi liittyä

samaisten instrumenttien myymisellä tavoiteltavia voittoja. Tällöin instrumentin käyvän arvon muutokset voidaan kirjata laajan tuloksen erien kautta ja korkotuotot normaaliin tapaan tuloslaskelman kautta. (EY 2014a)

IFRS 9:n kirjaamisen ja arvostamisen sääntelyn julkaisun jälkeen IASB keskittyi kehittämään IFRS 9:än uuden luottotappioiden käsittelymenetelmän. Näkökulma erosi vanhasta näkökulmasta siinä, että se ottaa tulevat tappiot huomioon jo ennen niiden realisoitumista. Vanhassa IAS 39:n mukaisessa näkökulmassa luottotappio tuli ottaa huomioon vasta, kun pystyttiin identifioimaan tietty luottotappion aiheuttava tapahtuma. IAS 39:n mallin hyötynä oli se, ettei yhteisö pystynyt tasoittamaan tulostaan vuosien välillä kirjaamalla hyvinä vuosina ylisuuria luottotappioita, joita huonoina vuosina olisi kirjattu jälleen tuotoksi. IFRS 9:än tuotiin luottotappioihin täysin uusi näkökulma, jossa luottotappioita arvioidaan odotettujen tappioiden kautta. Tavoitteena on tarjota taloudellisen raporttien käyttäjille yhteisön tietyn hetken odotetuista luottotappioista informaatiota, jota luottotappioiden kirjaaminen vasta velallisen maksukyvyttömyyden realisoituessa ei pysty tarjoamaan. Käytännössä luottotappioiden käsittelyssä näkökulma vaihtuu menneiden ja kuluvan hetken olennaisten tapahtumien arvioinnista tulevaisuudessa tapahtuvien kassavirtojen arviointiin. (IASB 2014)

Viimeinen suuri lisäys IFRS 9:än oli kirjaamisen ja arvostamisen ja luottotappioiden käsittelyn jälkeen suojauslaskennan käsittely. Suojauslaskentaa käytetään, kun yhtiöllä on johdannaistyyppisiä rahoitusinstrumentteja, joilla se pyrkii vastaamaan tietyn omaisuuserän, valuutan, korkotason, rahavirran tai investoinnin arvon muutoksiin. Suojausinstrumenttien käytöstä saattaa aiheutua tulosvaikutuksia, jotka pyritään raportoimaan suojauslaskennan avulla. IAS 39:n valmistelun aikaan suojauslaskenta ja johdannaisten käyttö oli paljon rajallisempaa kuin nykypäivänä, minkä takia IASB ryhtyi kehittämään uutta suojauslaskennan sääntelyä. Nykypäivänä yhteisöt pyrkivät vähentämään kohtaamiaan riskejä moninaisilla johdannaisilla ja ongelmia aiheutuu, kun taloudellista informaatiota hyödyntävät ulkopuoliset tahot yrittävät ymmärtää yhteisön riskejä ja suojauslaskennan vaikutuksia. IAS 39:n sääntelyä on pidetty liiallisesti sääntöihin pohjautuvana, jolloin säännösten noudattaminen hankaloittaa asian todellisen tilan arvioimista. Vanha

menetelmä ei siis aina tuottanut ulkopuolisille tahoille yhteisön riskien ja suojauslaskennan vaikutusten arviointiin oikeanlaista informaatiota. (IASB 2014)

IFRS 9 muuttaa suojauslaskennan raportointivelvollisuuksia monin tavoin ja vaihtaa näkökulman lähemmäs yhteisöjen riskienhallintaa. Toisin kuin edeltäjänsä, IFRS 9 ei erottele rahoitusinstrumenttien ja ei-rahoituksellisten omaisuuserien suojauslaskentaa, vaan jatkossa suojauslaskennassa otetaan huomioon mitattavat yhtiölle riskiä aiheuttavat tekijät. Tällainen riskitekijä voi olla esimerkiksi kuljetusyhtiölle polttoaineen hinta, johon kohdistuvaa suojauslaskentaa vanha standardi ei tunnistanut. Vanha standardi perustui pääosin suojauslaskennan laskennallisen tehokkuuden raportointiin, joka vaati valtavasti analyyttistä laskentaa, mutta uuden standardin mukaan voidaan hyödyntää yhteisön sisäistä informaatiota riskienhallinnasta. Uuden näkökulman liitetietovaatimusten mukaan tulee esittää suojauslaskennan vaikutukset tilinpäätökseen, yhteisön riskienhallintastrategia ja tieto yhteisön johdannaisista ja näiden vaikutuksen tuleviin kassavirtoihin. (IASB 2014)

IFRS 9:n vaikutuksien ymmärtämisessä on erityisen olennaista huomioida IFRS-tilinpäätöksen ja suomalaisen kirjanpitolain mukaisen tilinpäätöksen tuloslaskelmien eroavaisuudet. IFRS-tilinpäätöksessä tulos esitetään kahdessa raportissa: tuloslaskelmassa (eng. statement of profit or loss) ja laajassa tuloslaskelmassa (eng. statement of comprehensive income for the period). IAS 1 *Tilinpäätöksen esittäminen* –standardi määrittelee IFRS:n mukaisen tuloksen koostuvan tuotoista vähennettynä kuluilla, johon ei sisällytetä laajan tuloksen eriä. Laajan tuloksen eriin sisällytetään ne tuotot ja kulut, joita ei IFRS-standardien mukaan kirjata tuloslaskelman kautta, vaan suoraan taseeseen. IAS 1:n mukainen laaja tulos on tilikauden aikana tapahtunut omien pääomien muutos, jossa ei ole huomioitu liiketoimia yhtiön johdon kanssa. (IASPlus 2017b)

Laajan tuloksen eriin sisältyy esimerkiksi uudelleenarvostuksesta syntyneitä eriä, jotka kirjataan taseessa varojen nousuksi tai laskuksi ja pääomissa käyvän arvon rahastoon. Tällaista muutosta ei siis näytetä normaalissa IFRS-tuloksessa, vaan laajassa tuloslaskelmassa pääomien muutoksena. Vanhassa IAS 39:ssa laajan

tuloksen erissä on esitetty muutokset myytävissä olevien rahoitusvarojen käyvässä arvossa. Lisäksi IAS 39:n mukaisesti rahavirran suojauksen tehokkaan osan tuotot ja kulut on kirjattu laajan tuloksen erien kautta suoraan taseeseen. (IASPlus 2017b)

2.2.3 Rahoitusvarojen ja –velkojen luokittelu ja arvostaminen

Vuonna 2009 IASB julkaisi ensimmäisen IFRS 9-version, joka oli ensimmäinen päävaihe IAS 39:n rahoitusinstrumenttien säädösten uudistamisessa. Ensimmäisessä versiossa esitettiin kaksi metodia rahoitusinstrumenttien arvostamiseen: arvostaminen jaksotettuun hankintamenoon ja arvostaminen käypään arvoon tuloksen kautta. Vuonna 2010 IASB julkaisi päivitetyn version IFRS 9:tä, johon kuului muutoksia myös 2009 julkaistuun kirjaamisen ja arvostamisen standardeihin. Päivitetty versio sääteli rahoitusinstrumenttien lisäksi myös rahoitusvelkoja ja rahoitusinstrumenttien poiskirjaamista taseelta. Uusittu versio velvoitti esittämään yhtiön oman luottoluokituksen aiheuttamat muutokset omissa rahoitusveloissaan käyvässä arvossa laajan tuloksen erien kautta. (PWC 2014)

Vuonna 2013 IASB julkaisi toisen korjatun luonnoksen rahoitusinstrumenttien kirjaamisesta ja arvostamisesta, jolla pyrittiin vastaamaan käyttäjien esittämiin ongelmiin ja lähentämään sääntelyä verrattuna US GAAP:iin. Samana vuonna IASB:n amerikkalainen yhteistyökumppani FASB ilmoitti, ettei se enää pyri muuttamaan rahoitusinstrumenttien kirjaamisen ja arvostamisen säädöksiään niin, että ne vastaisivat IASB:n asettamaa mallia. Tämä päätti rahoitusinstrumenttien arvostamisen sääntelyn samankaltaistamisen IASB:n ja FASB:in välillä, mikä oli ollut yksi syistä uuden standardin luomiselle. Voidaan nähdä, että IASB:n askeleet IFRS 9:n kehityksessä eivät enää todennäköisesti vaikuta FASB:in asettamiin säädöksiin. Lopulliset kirjaamisen ja arvostamisen standardit julkaistiin 2014 lopulliseen käyttöön otettavaan IFRS 9:n sisällytettynä. (PWC 2014)

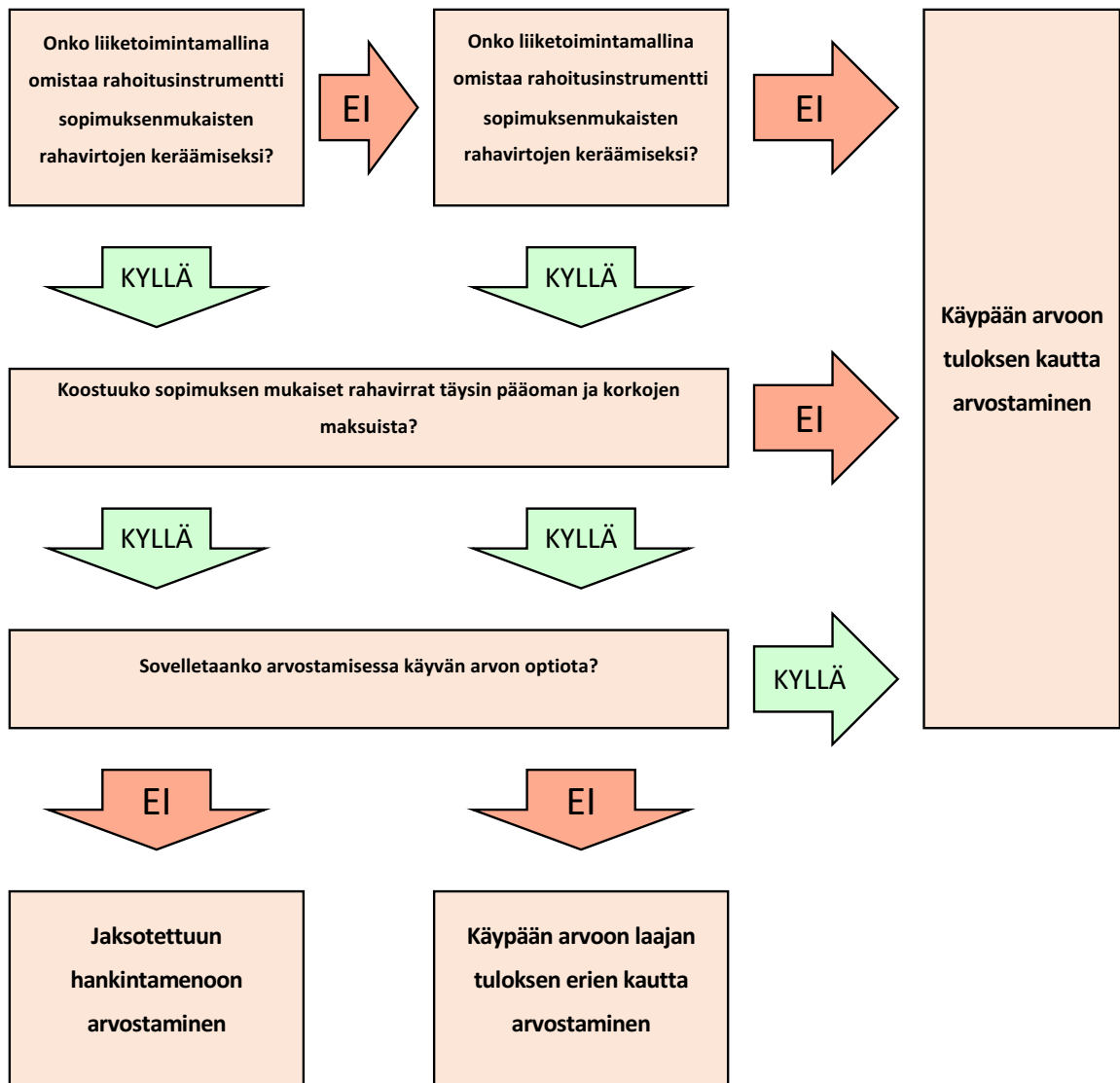
FASB ei lopulta lähtenyt kehittämään IASB:n projektin laajuudessa rahoitusinstrumenttien sääntelyään, vaan keskittyi kehittämään oman ratkaisunsa

luottotappioiden käsittelyyn. Kesäkuussa 2016 FASB julkaisi uuden luottotappiomallin, jossa IFRS 9:n tapaan luottotappiot otetaan huomioon ennen niiden realisoitumista. FASB:in odotettujen luottotappioiden malli tulee kuitenkin voimaan vasta 2020 alkaen, jolloin IFRS-tilinpäätöksen tekevät pankit joutuvat kohtaamaan luottotappioiden aikaisemman kirjaamisen tuomat muutokset ennen amerikkalaisia pankkeja. Eurooppalaiset ja suomalaiset pankit ovat siis eturintamassa soveltamassa uutta ajattelutapaa rahoitusinstrumenttien käsittelyssä. (KPMG 2016)

2.2.4 Liiketoimintamallitesti ja kassavirtojen luonnetesti

IFRS 9:n mukaisesti rahoitusinstrumentteja voidaan arvostaa kolmella eri tavalla: jaksotettuun hankintamenuon (eng. Amortised cost), käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta (eng. Fair Value through Other Comprehensive Income) tai käypään arvoon tuloksen kautta (eng. Free Value through Profit and Loss). Uuden mallin mukaan ensin olisi hyvä huomioida, onko rahoitusinstrumentti oman- vai vieraan pääoman ehtoinen. IFRS 9:n mukaisissa tilinpäätöksissä vieraan pääoman ehtoisia rahoitusinstrumentteja tulee lähestyä tarkastelemalla ensin instrumentin omistamisesta saatavia rahavirtoja ja näiden instrumenttien omistamisen liiketoiminnallisia tavoitteita. (PWC 2014)

Taulukko 4: Vieraan pääoman ehtoisen rahoitusinstrumentin arvostaminen IFRS 9:n mukaisissa tilinpäätöksissä. Mukailten PWC (2014):

Pääsääntönä on, että rahoitusinstrumentti arvostetaan jaksotettuun hankintamenoön, jos siihen liittyvän liiketoiminnan tavoitteet ja rahavirtojen luonne täyttävät seuraavat ehdot (PWC 2014):

1. Rahoitusinstrumentin sopimuksenmukaiset rahavirrat käsittävät vain pääoman takaisinmaksuja ja sen korkoja

2. Yhteisö pitää instrumenttia hallussaan siitä edellä mainittujen rahavirtojen saamiseksi

Esimerkiksi korkojen saamisen vuoksi hankittujen velkakirjojen arvostus voidaan tehdä jaksotettuun hankintamenuon, jolloin instrumentin käyvän arvon muutokset eivät vaikuta yhtiön tulokseen tai laajan tuloksen eriin. Tästä huolimatta jaksotettuun hankintamenuon arvostettavien instrumenttien ensimmäisessä kirjauksessa tulee noudattaa siitä maksetun käyvän arvon määrää, mutta tämän jälkeen arvostus taseella jatkuu jaksotetun hankintamenuon mukaisesti. (PWC 2014)

Velkakirjoja voidaan pitää siis koroista ja pääoman palautuksista johtuvien rahavirtojen keräämisen vuoksi, mutta yhteisö voi myös myydä saman tyyppisiä vieraan pääoman ehtoisia instrumentteja myyntivoittoa tavoitellen. Tällaisessa tapauksessa IFRS 9 mahdollistaa instrumentin arvostamisen käypään arvoon ja arvonmuutosten käsittelyyn IFRS:n laajan tuloksen erien kautta. Laajan tuloksen kautta arvostettava instrumentti tulee myös kirjata hankintahetkellä siitä maksettuun käypään arvoon ja käypää arvoa seurataan myös jatkossa. Kuitenkin luottotappiot, niiden korjaukset, korot ja valuuttakurssivoitot tai –tappiot tulee kirjata normaalin tuloslaskelman kautta tulosvaikutteisesti. Laajan tuloksen erien kautta kirjatut pääomat tulee tässä kategoriassa kirjata uudestaan tuloslaskelman kautta voitoksi tai tappioksi, kun instrumentti poistuu taseesta esimerkiksi myymisen takia. Arvostamista käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta voidaan käyttää, jos instrumentin rahavirrat ja siihen liittyvä liiketoiminta täyttää seuraavat ehdot (PWC 2014):

1. Rahoitusinstrumentin sopimuksenmukaiset rahavirrat käsittävät vain pääoman takaisinmaksuja ja korkoja
2. Yhteisö pitää instrumenttia hallussaan sekä edellä mainittujen rahavirtojen saamiseksi että myydäkseen kyseisiä instrumentteja

Jaksotettuun hankintamenuon arvostamisen ja käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta arvostamisen lisäksi IFRS 9 sisältää kolmannen tavan arvostaa

rahoitusinstrumentteja, kirjaaminen käypään arvoon tuloksen kautta. Myös tässä arvostusmetodissa ensimmäinen tasekirjaus tehdään käyvän arvon mukaan ja jatkossa rahoitusinstrumentti arvostetaan käypään arvoon. Käyvän arvon muutokset otetaan tässä kategoriassa huomioon suoraan tuloslaskelmassa, jolloin käyvän arvon muutokset vaikuttavat voittoon ja suoraan taseen voittovaroihin. Käypään arvoon tuloksen kautta arvostaminen tulee aina valita rahoitusinstrumentin kirjaamisen metodiksi, jos se ei täytä jaksotetun hankintameno- tai käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta arvostamisen edellytyksiä. Jaksotettuun hankintameno- tai käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta arvostettavat instrumentit voidaan kuitenkin arvostaa käypään arvoon tuloksen kautta, jos yhtiö haluaa käyttää käyvän arvon optiota. Käyvän arvon optiota voidaan käyttää, kun se metodina tuottaa paremman yhteneväisyyden instrumentin arvostuksen ja kirjanpidollisen käsittelyn välillä. (PWC 2014)

2.2.5 Luokittelun ja kirjaamisen vaikutukset pankkeihin

Uudessa IFRS 9:ssä aikaisemmin myytävissä olevien rahoitusvarojen ei voida katsoa läpäisevän luokittelun ja arvostamisen liiketoimintamalli-testiä, sillä huolimatta niiden vieraan- tai oman pääoman luonteesta, niistä syntyvät rahavirrat eivät ole sopimuksen mukaisia eivätkä koostu ainoastaan koroista ja pääomapalautuksista. Esimerkiksi pankin omistamat korko- ja osakerahastojen arvonmuutokset tulee jatkossa esittää IFRS 9-tilinpäätöksessä suoraan tuloksessa ja taseessa edellisten tilikausien voittovaroissa, kun vanhan mallin mukaan nämä muutokset esitettiin laajan tuloksen erien kautta käyvän arvon rahastossa.

Basel III –säädos muuttaa pankkien pääomavaatimuksia lisäämällä laajan tuloksen kautta kirjatut pääomat ensimmäisen portaan pääomiksi (Bank for International Settlements 2010). Vanhan IAS 39:n mukaan myytävänä olevat rahoitusvarojen arvonmuutokset arvostettiin käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta, jolloin nämä erät tulisivat nyt huomioiduksi vakavaraisuus-säädöksissä. Kuitenkin nämä erät esitetään IFRS 9:n mukaan jatkossa tuloksen kautta voittovaroissa, jolloin ne

muutenkin huomioitaisiin ensimmäisen portaan pääomissa. Basel III-säädöksen voimaantulon jälkeen tuleekin kiinnittää huomio rahoitusvaroihin, joiden arvostus muuttuu jaksotetusta hankintamenosta käypään arvoon laajan tuloksen erien kautta tai käypään arvoon tuloksen kautta. Tällaisten erien tulisi olla IAS 39:n mukaisesti eräpäivään asti pidettävä rahoitusvara tai laina tai muu saaminen, minkä perusteella kyseinen instrumentti olisi ennen arvostettu jaksotettuun hankintamenuun. IAS 39:in mukaisen saastumissäännön (eng. tainting rule) mukaan vähäistä määrää enemmän eräpäivään asti pidettäviä rahoitusvaroja myynyt yhtiö ei voi enää luokitella mitään rahoitusvarojaan eräpäivään asti pidettävien varojen kategoriaan (IASB 2001). Ennen jaksotetun hankintamenuun mukaan arvostettuja instrumentteja ei siis ole voinut pitää myymistarkoituksessa. IFRS 9:n mukaan laina-instrumentteja voidaan arvostaa laajan tuloksen erien kautta, jos niistä saadut rahavirrat koostuvat vain koroista ja pääoman palautuksista ja liiketoimintamallina on sekä pitää varoja näiden rahavirtojen takia, että myydä näitä varoja (EY 2014a).

IFRS 9 -siirtymän ei siis voi olettaa aiheuttavan luokittelussa ja arvostuksessa suuria muutoksia, joissa ennen jaksotettuun hankintamenuun arvostettuja instrumentteja siirtyisi arvostettavaksi käyvän arvon mukaan laajan tuloksen erien kautta tai käypään arvoon tuloksen kautta. Tällöin IFRS 9 -siirtymä ei itsessään tule vaikuttamaan Basel-säädösten mukaisten pääomien määrään rahoitusinstrumenttien luokittelun ja arvostuksen kautta.

Ennen IFRS 9:n käyttöönottoa kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa rahoitusinstrumenttien käsittelyä säädeltiin IAS 39 -standardissa. Armstrong et al. (2010) ovat tutkineet markkinareaktioita tähän säätelyn kehitysvaiheeseen. Säätelyn kehitysvaiheet aiheuttivat positiivisia reaktioita niiden yhtiöiden osalta, joilla informaation laatu oli heikompaa. Erityisesti heikompaa informaatiota tuottavien pankkien osalta odotukset kehityksen tuomasta informaation parantumisesta oli korkealla. Kokonaisuudessaan sijoittajat odottivat IAS 39:n käyttöönoton parantavan yhtiöiden antaman informaation laatua ja pienentävän informaation epäsymmetriaa. (Armstrong et al. 2010)

Myös Chen et al. (2013) näkevät, että IFRS –sääteilyyn siirtyminen on helpottanut varsinkin ulkomaisten yhtiöiden tilinpäätösinformaation käyttöä. Tämä tiedonannon lisääntyminen ja vertailukelpoisuuden kasvaminen helpottaa sijoittajia sijoitustensa seuraamisessa ja yhtiöiden johtoa investointipäätöksiä tehtäessä. (Chen et al. 2013)

Onali ja Ginesti (2014) tutkivat IFRS 9:n kehitysprosessiin liittyvien standardijulkaisujen vaikutusta yhtiöiden osakehintoihin eri Euroopan maissa selvittääkseen markkinoiden näkemyksen IFRS 9:tä. Osakehintojen muutosten perusteella rahoitusmarkkinoilla reagoitiin rahoitusinstrumenttien säätelyn kehittämiseen positiivisesti. Positiivisesta reaktiosta voidaan siis myös olettaa, että markkinoilla IFRS 9:n nähdään korjaavan aikaisemman rahoitusinstrumentteja säädelleen standardin, IAS 39:n, ongelmia. Kuitenkin tulee ottaa huomioon, että IFRS 9 on vasta otettu käyttöön, joten näiden markkinareaktioiden vastaavuus todella aiheutuviin vaikutuksiin voidaan todentaa vasta tulevaisuudessa. (Onali et al. 2014)

Onali, Ginesti ja Ballestra (2017) selvittivät yhtiökohtaisten tekijöiden vaikutusta siihen, miten IFRS 9:n kehitysvaiheet ovat vaikuttaneet markkinareaktioihin. IFRS 9 –siirtymä vaikuttaa positiivisesti suuriin yhtiöihin ja pörssiyhtiöihin, joissa omistus on hajaantunutta. Lisäksi IFRS 9:n kehittämiseen liittyvät julkaisut vaikuttavat positiivisemmin ei-rahoitusalan yhtiöihin kuin rahoitusallalla toimiviin yhtiöihin. Onali et al (2017) näkevät, että tämä saattaa johtua rahoittajien muuttuneista mielipiteistä koskien IFRS 9 –siirtymän hyötyjä ja kustannuksia. IFRS 9:n valmistelijoiden, eli IASB:n, tulisikin antaa rahoittajille parempaa tietoa standardisiirtymän vaikutuksista ja helpottaa muutoksen ymmärtämistä. (Onali et al. 2017)

Duh et al. (2012) tutkivat kuinka IAS 39:n käyttöönotto vaikuttaa pankkien tulosvolatiliteettiin. IFRS –raportointiin siirtyneillä yhtiöillä on suurempi tulosvolatiliteetti kuin yhtiöillä, jotka eivät olleet siirtyneet IFRS:n mukaiseen raportointiin. IAS 39:n mukaan tiettyjä rahoitusinstrumentteja arvostettiin käypään arvoon ja käypään arvoon arvostaminen kasvattaa tuloksen ja laajan tuloksen

vaihtelua. Lisäksi luottoluokitusten nähdään seuraavan tarkemmin yhtiön tulosvaihtelua IAS 39:n käyttöönoton jälkeen. (Duh et al. 2012)

IAS 39 antoi pankeilla mahdollisuuden siirtää standardin mukaan käypään arvoon arvostettavia rahoitusinstrumentteja arvostettavaksi jaksotettuun hankintamenuun. Tämä siirtyminen pois käypään arvoon arvostamisesta heikensi ulkopuolisten analyytikkojen mahdollisuuksia ennustaa yhtiön tulosta. (Lim et al. 2013) Näin ollen käypään arvoon arvostaminen antaa parempaa tietoa yhtiön todellisesta tilasta.

2.2.6 Arvon alentumiset ja luottotappioiden käsittely

Vanhan IAS 39:n mukaan luottojen ja muiden rahoitusinstrumenttien luottotappiot kirjattiin toteutuneiden tappioiden periaatteen mukaisesti, mikä tarkoitti luottotappioiden huomioimista vasta myöhäisessä vaiheessa. Käytännössä luottotappion kirjaaminen vaati tietyn tapahtuman, joka aiheutti luoton alaskirjauksen ja tällaista tapahtumaa ennen rahoitusinstrumenteista ei kirjattu arvonalennuksia mahdollisten tulevaisuudessa koituvien luottotappioiden vuoksi. (EY 2014b)

Vanhan luottotappioiden kirjaamismallin ongelmana oli, että luotosta kertyy tasaisesti tuottoa koron muodossa koko laina-ajalta, mutta mahdollisesti koituva luottotappio kirjattiin aina kerralla ja usein vasta myöhäisessä vaiheessa. Tällöin rahoitusinstrumentin tuomat kassavirrat näkyivät tuloksessa eri aikaan kuin tehdyt alaskirjaukset, joten tuotot ja tappiot eivät kirjautuneet loogisen tasaisesti luottoajan mittaan. (EY 2014b)

2.2.7 Näkökulman muutos IAS 39:ään verrattuna

2009 IASB julkaisi luonnoksen Financial Instruments: Amortised Cost and Impairment, joka vastasi finanssikriisissä koettuihin ongelmiin

rahoitusinstrumenttien luottotappioiden käsittelyssä. Uudessa standardissa näkökulmana luottotappioihin ja arvonalennuksiin olisi instrumentin odotetut luottotappiot eivätkä nykyhetkellä tapahtuneet luottotappiot. IASB esitti luonnoksessaan, että jatkossa odotetut luottotappiot otettaisiin huomioon efektiivisessä korossa, kun jaksotettuun hankintamenoan arvostettava instrumentti kirjataan ensimmäistä kertaa. Tällä menetelmällä tulevat luottotappiot otettaisiin käytännössä huomioon, kun arvostuksessa ikään kuin luotaisiin varaus tulevia tappioita varten. Esitetyssä mallissa muutokset odotetuissa tappioissa otettaisiin huomioon tuloksen kautta. Tulevien luottotappioiden ja niiden muutosten huomioiminen erikseen sai positiivisen vastaanoton, mutta sen laskennallisessa toteuttamisesta pidettiin hankalana. Tämän ongelman IASB korjasi erottamalla efektiivisen koron määrittelyn ja odotettujen tappioiden arvioinnin toisistaan, mikä mahdollistaisi yhtiöiden riskienhallinnan ja kirjanpito-osaston työskentelyn erillään nykyisellä tavalla. Korjatun mallin ongelma oli, että efektiiviseen koroon saattoi alun perin olla hinnoiteltu odotettuja tappioita, jolloin tulevat tappiot laskettaisiin mallissa kahteen kertaan. Tämän ratkaistiin erottelemalla luotot kahteen kategoriaan, joista ensimmäisessä tulevia luottotappioita ei oteta huomioon koko elinkaaren ajalta. (EY 2014b)

Uudessa IFRS 9:n mukaisessa luottotappiomallissa tavoitellaan siis oikea-aikaista informaatiota yhtiön odotetuista luottotappioista. Uusi näkökulma velvoittaa yhtiöitä huomioimaan jatkuvasti rahoitusinstrumenttiensa mahdolliset tappiot ja raportoimaan tilinpäätöspäivänä toteutuneet riskisyyden muutokset edelliseen tilinpäätöshetkeen nähden. Uudessa näkökulmassa on poistettu suuri kynnys kirjata luottotappio, mikä aiheutti finanssikriisin aikaan ongelmia, kun luottotappioiden kirjaamista lykättiin liian pitkälle. (IASB 2014)

2.2.8 Luottotappioiden määrittämisen kolme vaihetta

Usein IFRS 9:n luottotappiomalli kuvaillaan kaksivaiheiseksi, mutta tarkalleen ottaen luottotappioiden määrittämisprosessissa on kolme porrasta.

Rahoitusinstrumentin luottotappiot kirjataan ensimmäisen portaan mukaan, kun instrumentti kirjataan ja arvostetaan ensimmäistä kertaa. Toisen portaan mukaiseen kirjaamiseen siirrytään, kun instrumentin luottoriski on noussut olennaisesti, mutta instrumentin luottoriskin voi edelleen luokitella pieneksi. Odotettujen luottotappioiden huomiointissa mennään kolmannelle portaalle, kun on havaittu luottotappion aiheuttava tapahtuma. (IASB 2014)

Taulukko 5: IFRS 9:n luottojen alaskirjausmalli. Mukailten IASB (2014):

Luottoriskin nousu alkuperäisen kirjaamisen jälkeen →		
1. vaihe	2. vaihe	3. vaihe
Luottotappion kirjausmetodi:		
12kk odotetut tappiot	Elinkaaren odotetut tappiot	Elinkaaren odotetut tappiot
Korkotuottojen kirjausmetodi:		
Efektiivinen korkotuotto kokonaisuudessaan	Efektiivinen korkotuotto kokonaisuudessaan	Jaksotettu korkotuotto tappiovarauksella

Ensimmäisen portaan arvonalennuskirjaus tehdään siis aina, kun jaksotettuun hankintamenuon kirjattava rahoitusinstrumentti, esimerkiksi velkakirja, kirjataan ja arvostetaan ensimmäistä kertaa yhtiön taseeseen. Tällöin 12 kuukauden odotetut luottotappiot kirjataan kuluksi tuloslaskelmalle. Samalla luodaan saman suuruinen luottotappiovaraus, joka edustaa tulevia tappiota. Luottotappioiden kirjaamisen lisäksi uuden näkökulman portaat määrittelevät, kuinka rahoitusinstrumentin korkotuottoja kirjataan. Luottotappioiden lähestymismallin portaat siis määrittelevät, kuinka pääoman palautuksiin liittyviä tappioita ja sopimukseen liittyvien korkojen saamiseen liittyviä tappioita käsitellään. Ensimmäisellä portaalla korkotuotot

voidaan kirjata niiden kirja-arvoon, jossa ei oteta huomioon tulevia luottotappioita. (IASB 2014)

Ensimmäisen portaan 12 kuukauden odotettavissa olevat luottotappiot eivät ole saamatta jäävien rahavirtojen määrän odotusarvo, vaan ne saadaan laskelmalla koko luoton maksamatta jäämisen aiheuttavien tappioiden määrä painotettuna tämän tapahtuman todennäköisyydellä seuraavan 12 kuukauden aikajaksolla. Tuleekin siis tarkastella koko elinkaaren luottotappioita, jotka voivat aiheutua tapahtumasta tilinpäätöspäivän jälkeisenä 12 kuukautena. Voitaisiin ajatella, että tämän kategorian odotetut tappiot voitaisiin laskea tarkastelemalla luottoportfoliossa odotettuja todella vuoden sisään realisoituvia maksukyvyttömyyksiä, mutta näin identifioidut luotot ovat riskiltään kohonneita, jolloin niiden odotetut luottotappiot tulee huomioida jo toisen portaan mukaisesti. 12 kuukauden luottotappiota tulee siis lähestyä täysin laskennallisena käsitteenä, joka on vain keino ottaa portfolion luottotappiot huomioon oikea-aikaisesti. (IASB 2014)

Uudessa luottotappioiden kirjaamisen näkökulmassa siirrytään toiselle portaalle, kun luottoriski läpäisee kaksi määritelmää. Toisen portaan mukaan kirjattavan luoton tulee olla luottoriskiltään olennaisesti heikentynyt verrattuna alkuperäisen luomishetken tai ostohetken luottorisktiin. Toisena ehtona toisen portaan mukaisesti kirjaamiselle on, että luottoa ei voi määritellä riskiltään matalaksi. Toisella portaalla siirrytään luoton elinkaaren odotettuihin luottotappioihin. Kuitenkin tuotot kirjataan ensimmäisen portaan mukaisesti kirja-arvoon, josta ei ole vähennetty odotettuja tappioita. (IASB 2014)

IFRS 9:n näkökulmassa koko elinkaaren odotettujen luottotappioiden määrä voidaan laskea luoton elinkaaren aikana luotonsaajan maksukyvyttömyyden aiheuttaman luottotappion nykyarvosta, joka on painotettu tämän tapahtuman todennäköisyydellä. Elinkaaren odotettujen luottotappioiden mallissa katsotaan rahavirtojen määrää ja ajoittumista, joten tulee ottaa huomioon, että maksujen tulematta jääminen tarkoittaa luottotappioita, vaikka yhtiö voi odottaa siitä suoritusta myöhempänä hetkenä. Käytännössä myös ensimmäisen portaan 12kk odotettujen luottotappioiden laskennassa tulee ensin laskea elinkaaren odotetut tappiot, josta

lasketaan vain seuraavan 12 kuukauden aikana tapahtuvan luottotappion aiheutumisen mahdollisuus. (IASB 2014)

IFRS 9:n kolmiportaisen mallin viimeinen vaihe muistuttaa pitkälti vanhaa näkökulmaa, jossa luottotappio kirjattiin, kun tunnistettiin tietty luottotappion aiheuttava tapahtuma, joka oli jo tapahtunut. Kolmannelle portaalle siirrytään, kun yhtiö on saanut tietoonsa maksukyvyttömyyden tiettyjen tunnistettavien luottojen osalta tai maksukyvyttömyys on väistämätön. Tällä portaalla luottotappiot otetaan toisen portaan tapaan huomioon koko elinkaaren ajalta, mutta efektiivisestä korkotuotosta vähennetään jatkossa odotetut saamatta jäävät korot.

2.2.9 Uuden lähestymistavan vaikutukset paikallispankkeihin

IFRS 9:n esittelemä odotettavissa olevien luottotappioiden kirjaamisen malli aiheuttaa luottotappioiden ja luottotappiovarausten kirjaamisen aikaisemmin kuin vanhassa IAS 39:n mukaisessa mallissa. Muutoksella voi olla tämän vuoksi vaikutuksia pankin raportoimaan tulokseen ja pääomiin.

Pankkien vakavaraisuutta säätelevän Basel-komitean vaatimusten mukaan odotetut luottotappiot tulee ottaa varauksissa huomioon vain 12kk ajalta, jolloin IFRS 9:n odotettujen luottotappioiden toisen ja kolmannen portaan mukaan arvostettavat instrumentit aiheuttaisivat aikaisempaa suuremmat varaukset pankin taseeseen, sillä näiden instrumenttien osalta lasketaan koko elinkaaren ajan odotetut luottotappiot. IFRS 9:n mukaiset varaukset ei välttämättä kuitenkaan kasva suuriksi Basel-säädösten mukaisiin varauksiin verrattuna, sillä Basel-säädökset edellyttävät odotettujen luottotappioiden laskemista mahdollisen talouden tilan heikentymisen tilanteessa, kun IFRS 9:n mukaan talouden tulevaa tilaa arvioidaan paljon neutraalimmin. (EY 2017)

Odotettujen tappioiden kirjaamisen vaikutuksen Basel-säädösten mukaisiin pääomiin vaihtelevat sen mukaan, mittaako pankki pääomavaatimukseen liittyen

luottoriskiä SA-menetelmällä vai IRB-menetelmällä. SA-menetelmää käyttävillä pankeille pääomavaikutukset voivat olla suuret, sillä uudet varaukset tulevat vaikuttamaan suoraan *1-luokan* pääomien määrään. Suurin osa uusista varauksista tullaan määrittelemään yleiseksi varauksiksi (General Provision), jotka tullaan kuitenkin luokittelemaan *2-luokan* pääomiksi. (EY 2017)

Vanhan IAS 39:n mukaan luottotappio tulee kirjata silloin, kun on objektiivisia todisteita siitä, että pankki ei tule saamaan kaikkia sopimuksen mukaisia tuottoja. Käytännössä luottotappio oli saamisen tasearvon ja sitä pienemmän kassavirran nykyarvon erotus. IAS 39:ään siirryttäessä oli esitetty näkemyksiä, joiden mukaan kirjattavien luottotappioiden määrä ja niiden määrän volatilitteetti voivat tulla kasvamaan aikaisemman kansallisen raportointistandardin mukaisiin luottotappioihin nähden. Lisäksi IAS 39:n mukaista luottotappioiden kirjaamismetodia voi pitää oikea-aikaisena, sillä saamisen kuranttiutta koskevat uudet tiedot tulee huomioida, kun niitä tulee pankin tietoon. (Duh et al. 2012)

Marton et al. (2017) tutkivat eri raportointistandardien mukaisten luottotappiokirjausten kykyä ennustaa pankeille todellisuudessa koituvia luottotappioita. IAS 39:n mukainen toteutuneiden luottotappioiden kirjaaminen ei kuvasta todellisia luottotappioita pankissa yhtä hyvin kuin aikaisemmin käytössä olevat kansalliset standardit, jotka antoivat pankin johdon tehdä päätöksen relevanttien luottotappioiden kirjaamisesta. Kuitenkin objektiivisempi luottotappioiden kirjausmalli on kansallisia malleja parempi pienissä pankeissa, mikä saattaa johtua siitä, ettei pienissä pankeissa ole suurten pankkien kaltaista osaamista ja resursseja oikea-aikaisten päätösten tekemiseen. Myös heikosti kannattavissa pankeissa IAS 39:n mukainen malli on kansallisia standardeja todenmukaisempi, sillä IAS 39:n mukainen toteutuneiden luottotappioiden malli ei anna pankin johdolle yhtä suuria vapauksia suunnitella tulosta keinotekoisesti lykkäämällä luottotappioiden kirjaamista. Lisäksi IFRS 9:n odotettavissa olevat luottotappiot johtavat luottotappioiden kirjaamiseen aikaisemmin, mikä peilaa paremmin pankkitoiminnan luonnetta. (Marton et al. 2017)

Reitgruberin (2016) mukaan uuden IFRS 9:n luottotappioiden kirjaamismallin suurimpina ongelmina tulee olemaan tulosvolatiliteetin kasvu ja luottoriskin vaikutus tulokseen. IFRS 9:n luottotappioiden kirjausmallin suurimmat vaikutukset johdon strategiseen päätöksentekoon tulevatkin johtumaan tulosvolatiliteetin kasvusta. Odotettavissa olevien luottotappioiden laskemiseen liittyy myös itsessään epävarmuutta, sillä siihen liittyy pitkälle tulevaisuuteen ennustamista ja johto joutuu tekemään paljon harkinnanvaraisia päätöksiä. Lisäksi luottotappioiden määrän riippuminen tulevaisuuden suhdannevaihtelujen ennustamisesta aiheuttaa ongelmia. (Reitgruber 2016)

3. Tutkimuksen empiirinen osuus

IFRS 9 –siirtymä tulee mahdollisesti vaikuttamaan paikallispankkien liiketoimintaan ja taloudelliseen raportointiin, mutta aiheen uutuuden vuoksi tutkimusta aiheesta on niukasti. Tämän vuoksi tässä tutkielmassa analysoidaan ensin paikallispankkien ulkoista raportointia liittyen IFRS 9 –siirtymän vaikutuksiin ja tarpeellisten toiminnallisten ja teknisten muutosten jalkauttamiseen. Pankkien tarjoaman sekundääriaineiston analyysin jälkeen siirrytään haastatteluaineiston analysointiin.

3.1 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

3.1.1 Tutkimusmenetelmä

Aineisto tutkimusta varten on kerätty haastatteluin. Paikallispankkien raportoimasta materiaalista ja litteroiduista teemahaastatteluista etsitään yhteisiä teemoja, näkemyksiä ja mielipiteitä. Tutkimustulokset pyritään yleistämään teoreettisesti.

3.1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto on tätä tutkimusta varten kerättyä aineistoa eli primääriaineistoa ja valmista aineistoa eli sekundaariaineistoa. Empiriassa tutkimusaineistona käytetään ensin kahden paikallispankin internetsivuilta vapaasti luettavissa olleita taloudellisia raportteja. Pankit ovat valmistelleet kyseiset raportit veloitteidensa vuoksi eikä tätä tutkimusta varten. Aineisto on kerätty jälkikäteen hyödynnettäväksi tutkimuksessa, sillä siitä saadaan informaatioita IFRS 9 –siirtymän aiheuttamista vaikutuksista paikallispankeille ja pankkien sisäisten IFRS 9 –projektien toteutuksesta. Tutkimusaineiston jälkikäteisen keräämisen ja sen luomisen

alkuperäisten tarkoitusperien vuoksi pankkien raportointiaineisto on sekundaariaineistoa.

Empiriassa suurin mielenkiinto kohdistuu teemahaastatteluista saatuun tutkimusaineistoon. Teemahaastatteluista saatu aineisto on kerätty ja litteroitu kirjalliseen muotoon tätä tutkimusta varten ja aineistoa tullaan hyödyntämään vain tässä tutkimuksessa. Näin ollen hyödynnettävä haastatteluaineisto on primääriaineistoa.

3.1.3 Tutkimusaineiston hankinta

Pankkien raportointimateriaaliksi etsittiin internetistä kahden paikallispankkiryhmän sidosryhmilleen valmistelemaat taloudelliset raportit, joissa pankki antaa tietoa IFRS 9 –siirtymästä ja sen vaikutuksista pankille. Aineistoksi valittiin Säästöpankkiryhmän tilinpäätös ja toimintakertomus 2016 ja POP Pankki –ryhmän puolivuosisikatsaus 6/2017. Tutkimuksessa hyödynnetään tätä tutkimusta varten kerättyä haastatteluaineistoa, joka on kerätty neljästä paikan päällä tehdystä puolen tunnin mittaisesta haastattelusta. Haastattelukysymys-lomake on toimitettu haastateltaville ennen haastattelua, jotta haastateltavilla on ollut aikaa perehtyä aiheeseen ja halutessaan miettiä vastauksiaan. Kaikki haastateltavat tuntevat työnsä puolesta IFRS 9 –standardin ja ovat töissä joko suomalaisessa pankissa tai tuntevat työnsä luonteen vuoksi suomalaista pankkitoimintaa. Kuitenkin haastateltavien tietotaso IFRS 9 –standardista ja sen mahdollisista vaikutuksista pankkitoimintaan on eritasoista. Tämän vuoksi haastattelukysymykset ovat suhteellisen avoimia, jolloin tiedoiltaan erilaiset haastateltavat voivat esittää omasta mielestään tärkeitä seikkoja standardimuutoksesta.

Haastattelut etenivät pääsääntöisesti teemoittain ja teemahaastattelulle ominaisesti haastattelijä esitti tarpeellisessa määrin tarkentavia kysymyksiä. Haastattelun lopuksi on esitetty avoin kysymys IFRS 9:n vaikutuksista pankeille, jolloin

haastateltavat ovat voineet nostaa näkökulmia ja seikkoja, joita varsinaiset kysymykset eivät sivunneet.

3.1.4 Kerätyn aineiston kuvailu

Pankkien raportoima aineisto koostuu tavanomaisista tilinpäätöksestä, toimintakertomuksesta ja puolivuositarkastuksesta, jotka ovat olleet käytössä sähköisesti. Aineisto on täysin kirjallista ja oli valmiina käytössä analyysiä varten. Pankit ovat pyrkineet raportoinnillaan täyttämään lain asettamat vaatimukset ja viestimään sidosryhmilleen, joten teksti on asiapitoista ja informaatio hyvin tiivistettyä.

Teemahaastattelut on ensin nauhoitettu haastateltavien kanssa yhteisymmärryksessä matkapuhelimella, jonka jälkeen haastattelut on litteroitu. Litteroinnissa ei ole huomioitu taukoja, taustamelua eikä kaikkia haastateltavien epähuomiossa lausumia täytesanoja ja -ääniä, joilla ei ole merkitystä haastattelun asiasisällön ymmärtämiseen. Litteroinnin on tehnyt tutkimuksen tekijä tietokoneen toimisto-ohjelmilla, joten tutkimusaineisto on kokonaisuudessaan sähköisessä muodossa. Haastattelujen analyysissä hyödynnetty tutkimusaineisto koostuu kokonaisuudessaan näistä litteroinneista.

3.2 IFRS 9 vaikutukset paikallispankkien liiketoimintaan

Paikallispankit ovat julkaisseet tutkittavissa tilinpäätöksessä ja puolivuositarkastuksessa runsaasti tietoa muutoksista, joita pankille tulee tapahtumaan standardisiirtymän vuoksi. Pankeilla itsellään on standardin implementointiprosessin vuoksi paras tietämys uuden standardin vaikutuksista paikallispankeille, minkä vuoksi tutkimuksessa analysoidaan myös pankkien tuottamaa materiaalia. Aineisto koostuu Säästöpankkiryhmän 2016 tilinpäätöksestä

ja toimintakertomuksesta ja POP Pankki –ryhmän puolivuositarkastuksesta 6/2017. Pankit ovat siis tuottaneet ja julkaisseet materiaalin ennen kuin ne ovat alkaneet noudattaa IFRS 9:n mukaista raportointia 1.1.2018.

3.2.1 Pankkien antama informaatio luokittelun ja arvostuksen muutoksen vaikutuksista

Uuden standardin käyttöönotto voi olla raskas prosessi pankeille, joilla taseessa miljoonien eurojen varat ja velat. Näihin kohdistuvat raportoinnin muutokset saattavat aiheuttaa suuria muutoksia pankeille ja pelkkä uuden pankkisääntelyn ja IFRS 9:n noudattaminen on vaativa prosessi. Pankeissa on siis jouduttu valmistelevaan keinoja uuden sääntelyn noudattamiseksi ja pohtimaan muutoksien vaikutuksia. Suomalaiset pankit ovatkin jo julkaisseet vuoden 2016 tilinpäätöksissä ja 2017 alkupuolen puolivuositarkastuksissa tietoa IFRS 9:n soveltamisesta, standardin vaikutuksista ja menetelmistä, joilla standardia noudatetaan (Säästöpankki 2017b; POP Pankki 2017).

Säästöpankki ja POP Pankki ovat alkaneet noudattaa uuden IFRS 9 –standardin mukaista raportointia ja laskentaa 1.1.2018 alkavilla tilikausillaan ja 2019 keväällä julkaistaan ensimmäiset tilinpäätökset tilikausista, jolloin IFRS 9 on ollut voimassa. Säästöpankki kertoo vuosikertomuksessaan, että Säästöpankkiryhmällä on käynnissä yhteinen IFRS 9 –käyttöönottoa valmisteleva ryhmä, jonka tavoitteena on helpottaa koko ryhmän siirtymistä uuden standardin mukaiseen raportointiin. Säästöpankin IFRS 9 –projekti on ollut käynnissä vielä vuonna 2017 ja projektin tavoitteena on ollut täysi IFRS 9-valmius 2018 alusta lähtien. Säästöpankin tavoitteena on myös uuden ja vanhan standardin mukainen rinnakkainen laskenta jo 2018 toisella puoliskolla. POP Pankki kertoo 2017 puolivuositarkastuksessaan, että IFRS 9 –implementoinnin prosessi on vielä kesken luottotappioiden määrittelyn osalta, mutta Säästöpankin arvio odotettavissa olevien luottotappioiden määrän laskelmien valmistuvan jo 2017 viimeisellä neljänneksellä. (Säästöpankki 2017b; POP Pankki 2017). Säästöpankki ja POP Pankki ovat siis valmistautuneet

rahoitusinstrumenttien säätelyn muutokseen jo etukäteen, vaikkakin prosessit olivat vielä kesken syksyllä 2017.

Säästöpankkiryhmän (2017b) mukaan IFRS 9 –siirtymän aiheuttamat luokittelun ja arvostamisen muutokset eivät tule aiheuttamaan olennaisia vaikutuksia pankille. Säästöpankin (2017b) mukaan vanhan IAS 39:n mukaan eräpäivään asti pidettäviin tai lainoihin ja saamisiin luokiteltujen rahoitusinstrumenttien osalta arvostus tapahtui jaksotettuun hankintamenuon eikä ole odotettavissa, että näitä eriä arvostettaisiin jatkossa käypään arvoon. POP Pankki (2017) esittää, että myös heidän lainansa tullaan pääosin arvostamaan IFRS 9:n mukaisesti jaksotettuun hankintamenuon. Lisäksi jatkossa voidaan tarkastella täyttääkö kukin sijoitus IFRS 9:n kriteerit rahavirtojen luonteesta ja liiketoimintamallista (POP Pankki 2017). Kuitenkin POP Pankin (2017) mukaan tällaisilla luokittelumuutoksilla ei tule olemaan olennaista vaikutusta pankin omaan pääomaan. Arvostuksen ja luokittelun osalta ei siis ole odotettavissa, että IFRS 9 aiheuttaisi muutoksia Basel –säästösten mukaisiin vakavaraisuuden tunnuslukuihin. Lisäksi aikaisemmin jaksotettuun hankintamenuon arvostettujen instrumenttien, kuten lainojen, arvomuutokset eivät tule jatkossakaan aiheuttamaan pankeille tulosvaikutuksia.

Säästöpankki (2017b) kertoo, että IFRS 9 –siirtymän luokittelun ja arvostuksen tärkein seikka pankille on rahastosijoitusten ja suorien osakesijoitusten arvostuksen muuttuminen IAS 39:n käyvästä arvosta laajan tuloksen erien kautta uuden standardin mukaiseen käypään arvoon tuloksen kautta. Vanhan standardin mukaan tällaiset instrumentit olivat myytävissä olevia varoja, jolloin niiden arvomuutokset näkyivät vain muissa laajan tuloksen erissä. Tähän luokkaan kuuluvat omaisuuserät eivät läpäise jatkossa IFRS 9:n liiketoiminnan ja rahavirtojen luonteen kriteerejä, jolloin ne arvostetaan yksiselitteisesti käypään arvoon tuloksen kautta. POP Pankki (2017) tähdentää, että jatkossa osakkeiden ja osuuksien arvomuutokset näkyvät tuloslaskelmalla jo ennen niiden realisoitumista, kun ennen arvomuutokset kirjattiin varsinaiseen tulokseen vasta mahdollisen myynnin hetkellä. POP Pankilla (2017) on saamistodistuksia, jotka voidaan arvostaa IFRS 9:n mukaan laajan tuloksen erien kautta, mutta tulee huomata, että tuloslaskelmaan kirjataan arvomuutokset kaikista saamistodistuksista, joiden rahavirrat eivät koostu ainoastaan

pääomanpalautuksista ja jäljellä olevan pääoman koron maksusta. Säästöpankki (2017b) esittää myös, ettei heillä ole olennaista määrää oman pääoman ehtoisia varoja, jotka tulisi standardimuutoksen jälkeen esittää käyvässä arvossa laajan tuloksen erien kautta.

POP Pankki (2017) kertoo puolivuosisikatsauksessaan, että IFRS 9 –siirtymän luokittelun ja arvostuksen muutokset eivät aiheuta vaikutusta oman pääoman määrään, mutta oman pääoman sisällä voi tapahtua muutoksia. Oman pääoman sisäiset muutokset POP Pankkiryhmälle tulevat aiheutumaan rahasto- ja osakesijoitussalkun arvonmuutoksista, jotka oli IAS 39:n mukaisesti kirjattu käyvän arvon rahastoon. IFRS 9 velvoittaa näyttämään arvonmuutokset suoraan tuloksessa, jolloin arvonmuutokset näkyvät taseen puolella kertyneissä voittovaroissa. POP Pankin (2017) mukaan standardisiirtymän vaikutukset näkyvät siis tältä osin pääoman voittovarojen ja käyvän arvon rahaston määrissä.

3.2.2 Pankkien antama informaatio luottotappioiden kirjausmenetelmän muutoksen vaikutuksista

Paikallispankit (Säästöpankki 2017b; POP Pankki 2017) ovat valmistautuneet IFRS 9 –siirtymän tuomiin muutoksiin arvonalentumisten osalta ja kommentoineet niihin varautumista ja niiden mahdollisia vaikutuksia jo etukäteen. IFRS 9 edellyttää vaativia laskelmia vieraan pääoman ehtoisten varojen odotettavissa olevista luottotappioista, joten standardimuutos vaatii muutosten vaikutusten arvioinnin lisäksi laskentatapojen kehittämistä. Odotettujen luottotappioiden laskelmissa POP Pankki -ryhmä (2017) tulee jatkossa jaottelemaan asiakkaansa ja varansa neljään eri segmenttiin:

- Henkilöasiakkaat (pl. maa- ja metsätalousasiakkaat)
- Yritysasiakkaat (pl. maa- ja metsätalousasiakkaat)
- Maa- ja metsätalousasiakkaat
- Sijoitussalkku

Säästöpankkiryhmä (2017b) tulee jaottelemaan sopimuksensa kuuteen segmenttiin niiden riskiominaisuuksien perusteella hieman eri tavalla:

- Vähittäisasiakkaat (pl. asuntolainat)
- Yrityisasiakkaat (pl. asuntolainat)
- Asuntolainat
- Julkinen sektori (sis. julkisen sektorin ja valtion takaamat opintolainat)
- Rahoituslaitokset ja yleishyödylliset yhteisöt
- Sijoitusportfolio

Pankkien (Säästöpankkiryhmä 2017b; POP Pankki 2017) käyttämä laskentakaava sisältää kolme muuttujaa:

Maksukyvyttömyyden todennäköisyys (eng. Probability of Default, PD)

X

Tappio-osuus (eng. Loss Given Default, LGD)

X

Vastuun määrä maksukyvyttömyyshetkellä (eng. Exposure at Default, EAD)

Maksukyvyttömyyden todennäköisyyden arvioiminen eroaa sopimussegmenttien osalta. Esimerkiksi POP Pankki aikoo hyödyntää historiatietoja asiakkaiden maksukyvyttömyydestä arvioidessaan henkilö- ja yritysasiakkaiden maksukyvyttömyyden todennäköisyyttä. Maa- ja metsätalousasiakkaiden osalta käytetään POP Pankkien historiallisia maksukyvyttömyystilastoja ja sijoitussalkun kohdalla markkinatietoja. (POP Pankki 2017). Säästöpankki ei tilinpäätöksessään erittele laskentatapaa vähittäis- ja yritysasiakkaiden ja asuntolainojen suhteen, mutta julkisen sektorin, rahoituslaitosten ja yleishyödyllisten yhteisöjen osalta odotettavissa olevien luottotappioiden arvioimiseen hyödynnetään tappioasteeseen perustuvaa lähestymistapaa (Säästöpankki 2017b). POP Pankki avaa puolivuosisikatsauksessaan, että laskentakaavan tappio-osuuden määrittelee asiantuntijamalli, joka ottaa huomioon luottoon liittyvän vakuuden. Kaavan vastuun

määrä maksukyvyttömyyshetkellä määrittää sopimuksesta koituvat odotetut rahavirrat. (POP Pankki 2017)

Odotettavissa olevien luottotappioiden laskennassa tulee uuden standardin mukaan ottaa huomioon luottoriskin merkittävä kasvu taseelle merkitsemisen jälkeen, jolloin luottotappiot tulee kirjata luoton koko elinkaarelta eikä vain 12 kuukaudesta. Säästöpankkiryhmä aikoo ottaa odotettavissa olevien luottotappioiden laskentaan liittyvän luottoriskin kasvun arvioinnissa huomioon luottoluokitusten absoluuttiset ja suhteelliset muutokset maksuviiveissä ja lainanhoitajoustoissa. (Säästöpankki 2017b). POP Pankki kertoo, että se on määritellyt laadulliset ja määrälliset kriteerit, joiden toteutuessa odotettujen luottotappioiden laskennassa siirrytään koko elinkaaren luottotappioiden tarkasteluun (POP Pankki 2017).

IFRS 9 –standardin mukaisten odotettavissa olevien luottotappioiden laskennassa tulee ottaa huomioon tulevat makrotaloudelliset muutokset, joiden arvioinnissa tulee käyttää kohtuullisella vaivalla saatavissa olevaa tietoa. POP Pankissa hyödynnetään laskennassa kolmea eri makrotalouden skenaariota ja niiden todennäköisyyksiä, minkä avulla odotettujen luottotappioiden laskelmia korjataan. (POP Pankki 2017). Säästöpankkiryhmä kertoo, että elinkaaren odotettuja luottotappioita laskettaessa käytetään tätä makrotaloudellista dataa, joka sisältää informaatiota esimerkiksi arvioiduista koroista, työttömyysasteesta, inflaatiosta ja kiinteistöjen hintojen muutoksista (Säästöpankki 2017b).

IFRS 9:n mukaisen alaskirjausmallin käyttöönotto tulee lisäämään pankin luottotappiovarausten määrää, sillä jatkossa varaus tulee tehdä kaikista luotoista laskennallisten odotettujen luottotappioiden perusteella eikä vain toteutuneiden luottotappioiden mukaan. Lisäksi varaukset tulee tehdä myös korkealla luottoluokituksella varustetuista lainoista. IFRS 9 vaatii myös vastaavia kirjauksia taseen ulkopuolisista vastuista toisin kuin sitä edeltänyt IAS 39 –standardi, mikä tulee kasvattamaan varauksien määrää. Säästöpankki arvioi arvonalentumisten kasvavan 18-30 %, joka on samalla tasolla kuin Euroopan pankkiviranomaisen vuonna 2016 julkaisemaan vaikutusanalyysiin osallistuneiden 58 eurooppalaisen pankin arvio luottotappioiden kirjausten kasvusta standardimuutoksen jälkeen.

(Säästöpankki 2017b). POP Pankki on tehnyt alustavia laskelmia luottotappioiden määrän muutoksesta, mutta luottotappiolaskennassa käytettävien parametrien valmistelu ei ole vielä täysin valmis, jolloin luottotappioiden muutosta on vaikea arvioida etukäteen (POP Pankki 2017).

Säästöpankkiryhmä näkee, ettei luottotappioiden uudenlainen käsittely vakavaraisuuslaskennassa aiheuta merkittäviä vaikutuksia Säästöpankkiryhmän omiin varoihin tai vakavaraisuuden tunnuslukuihin (Säästöpankki 2017b). POP Pankki IFRS 9 –siirtymän luottotappioiden käsittelyn vaikutuksia hieman tarkemmin. Siirtymä uuteen standardiin tulee vaikuttamaan oman pääoman määrään, koska luottotappioiden ja luottotappiovarausten määrä tulee kasvamaan IAS 39:n mukaiseen raportointiin nähden. Tämä luonnollisesti tulee vaikuttamaan omalta osaltaan vakavaraisuuden tunnuslukuihin. (POP Pankki 2017).

3.3 Teemahaastattelut IFRS 9:n vaikutuksista paikallispankkeihin

Ensimmäinen haastateltavista (jatkossa "H1") toimii konsulttina ja tuntee työnsä kautta IFRS 9:n piirteet ja standardimuutoksen vaikutukset pankkeihin hyvin. Toinen haastateltava ("H2") työskentelee suomalaisessa paikallispankkiryhmässä ja tuntee IFRS 9:n implementoinnin prosessin ja standardisiirtymän vaikutuksen pankkeihin hyvin. Kolmas haastateltava ("H3") on auktorisoitu tilintarkastaja. Hän tuntee paikallispankkitoiminnan ominaispiirteet ja IFRS 9:n vaikutukset työnsä kautta. Viimeinen haastateltavista ("H4") työskentelee paikallispankissa ja tuntee siten paikallispankkien toiminnan hyvin sekä tuntee IFRS 9:n vaikutuksia pankkitoimintaan.

Haastattelut on tehty vuoden 2017 loppupuolella ja vuoden 2018 alussa. IFRS 9 ei siis ollut vielä voimassa ensimmäisten haastattelujen aikaan, mutta soveltaminen oli jo alkanut ennen viimeistä haastattelua. Haastateltavien joukko oli taustaltaan ja IFRS 9 –tietämyksen tason osalta monimuotoinen joukko. Tästä johtuen

haastateltavat nostivat esille omasta näkökulmastaan merkityksellisiä seikkoja ja saattoivat jättää huomiotta seikkoja, joista heillä ei ollut syvempää tuntemusta.

3.3.1 Luokittelun ja arvostuksen vaikutus paikallispankkien raportointiin

IFRS 9:n mukaisen rahoitusinstrumenttien luokittelun ja arvostamisen vaikutus tilinpäätösraportointiin

Haastattelujen alussa keskityttiin siihen, miten IFRS 9:n luokittelun ja arvostamisen liiketoimintamallin testi ja kassavirtojen luonnetesti tulevat vaikuttamaan paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja raportoidun informaation ymmärtämiseen. Haastateltavat kertoivat, että IFRS 9:n luokittelun ja arvostamisen muutokset paikallispankille riippuvat siitä, minkälaisia rahoitusinstrumentteja pankin taseessa on. Yksi haastateltava kertoo, että vanhan standardin neljä rahoitusinstrumenttien luokkaa poistuvat, mutta arvostusmenetelmät itsessään eivät muutu. Luokittelussa ja arvostuksessa muutokset tulevatkin päätöspuuhun, jolla määritellään, miten kunkin arvopaperin arvonmuutokset kirjataan taseelle ja tuloslaskelmille. Kirjanpidollisesti kirjaamistapoihin ei siis tule muutoksia eikä uusille metodeille tai uusille kirjanpidon tileille ole tarvetta.

Haastateltavat näkevät, että luokittelun ja arvostuksen kategoriamuutokset vaikuttavat raportointiin käytännössä siten, että useamman instrumentin arvonmuutokset kirjataan tulosvaikutteisesti. Aikaisemmin tietyn tyyppisten arvopaperien arvonmuutokset on kirjattu suoraan taseeseen ja vasta myyntihetkellä arvonmuutos on kirjattu tulokseen. Jatkossa tällaiset instrumenttien, kuten rahastosijoitusten, arvonmuutokset kirjataan aina tulosvaikutteisesti, vaikka realisointia ei olisi vielä tapahtunut. Tämän nähdään lisäävän raportoitavan tuloksen volatiliteettia eli vaihtelua tilikausien välillä. Volatiliteetin lisääntymisen nähdään riippuvan kuitenkin siitä, mitä instrumentteja pankki omistaa, jolloin arvonmuutoksille alttiimmat osakkeet aiheuttavat enemmän tulosheilahtelua kuin rahastot ja korkosijoitukset. Yksi haastateltava kertoo, kuinka paikallispankissa voi

olla sääntöjä, joiden mukaan sijoitukset tulee tehdä pankkiryhmän sisäisesti, jolloin tällaisia instrumentteja ei tulla arvostamaan käypään arvoon tuloksen kautta. Siinä tapauksessa IFRS 9 -standardimuutos ei kirjaamisen ja arvostamisen osalta aiheuta pankille tulostulovaihtelun lisääntymistä. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että luokittelun ja arvostuksen muutokset vaikutukset pankin tulovolatiliteettiin riippuvat pankin omistamista instrumenteista:

"-- Elikkä ne luokittelukriteerit [muuttuu] ja sitä kautta pankin salkusta saattaa tulla paljon enemmän tulosvaikutteisesti kirjattavaa kuin mitä aikaisemmin on ollut. Mutta se on ihan täysin riippuvainen siitä, minkälaisiin instrumentteihin se pankki on sijoittanut ja toisaalta myöskin se, että mitä pankki niillä instrumenteilla tekee eli minkälainen liiketoimintamalli on, mihin ne kuuluu." H1

"Tuloksen osalta mä nään lisää volatilitteettiä. --" H2

"Niin kai se tämän hetkisen käsityksen mukaan riippuu vähän, että mitä instrumentteja käyttää siinä sijoitustoiminnassa, niin tuloksen volatilitteetti on se suurin. --" H3

"No oikeastaan se riippuu siitä, mitä meillä siellä niin kuin on. --" H4

Haastatteluissa on siis selkeästi nähtävissä, että luokittelun ja arvostuksen muutokset tulevat aiheuttamaan muutoksia pankkien raportoimiin taloudellisiin lukuihin. Lisäksi pankin omistamien arvopaperien tyyppin nähdään vaikuttavan siihen, kuin suuria luokittelun ja arvostuksen säätelyn aiheuttamat vaikutukset ovat pankille.

Luokittelun ja arvostamisen vaikutus tilinpäätösinformaation ymmärtämiseen ulkopuolisen näkökulmasta

Yhtenä IAS 39:n mukaisen rahoitusarvopaperien luokittelun ja arvostamisen ongelmana on nähty sen monimutkaisuus, joka voi vaikeuttaa tilinpäätösten ymmärtämistä ulkopuolisen silmin. Yksi haastateltavista nosti esille IFRS 9:n pankeille tuomana raportointimuutoksena varsinkin liitetietovaatimusten lisääntymisen. Tämä johtaa hänen mukaansa tilinpäätösinformaation läpinäkyvyyden parantumiseen, mutta tämän toteutuminen edellyttää sitä, että liitetiedot ovat tarkoituksenmukaiset ja annetut tiedot ovat lukijan ymmärrettävissä. Varsinkin kassavirtatesti luokittelussa ja arvostamisessa tulee kasvattamaan läpinäkyvyyttä. Myös arvopaperisalkun sisällön avaaminen pankin raportoinnissa voi odottaa helpottamaan pankin tilinpäätösinformaation ymmärtämistä. Haastateltava näkee myös standardimuutoksen aiheuttaman ymmärrettävyyden parantuvan ajan myötä:

"En mä ny ehkä näe, että se ihan kauheasti helpottaisi nyt ainakaan lyhyellä tähtäimellä [tilinpäätösinformaation ymmärtämistä]. Että vaatii sen muutaman vuoden enne kuin. Sinänsä paikallispankeilla tämä on ollut aika selkeä tämä nykystandardi. Vaatii muutaman raportointikierroksen, ennen kuin mä nään, että siitä voi tulla hyötyä. Mutta kyllähän se sinänsä erityisesti tämä kassavirtaustesti mun mielestä tuo sitä tietynlaista läpinäkyvyyttä sit siihen, erityisesti mä aattelen sitä sijoitussalkkua, sitä kautta minkälaisia instrumentteja siellä on, niin niitä joutuu avaamaan enemmän." H2

Myös H3 nosti esille liitetietojen selkeyden merkityksen raportoinnin ymmärtämisessä. Hänen mielestään rahoitusarvopaperien kirjauksien ymmärtämisessä sanallisilla liitetiedoilla on tärkeä rooli eikä aikaisemman standardin aikana liitetietojen perusteella ulkopuolinen ole voinut ymmärtää tarkasti, millä periaatteilla kirjaamisen ja arvostuksen prosessi on pankissa tehty. Tilinpäätöksissä suurena ongelmana nähdäänkin se, että pyritään täyttämään vain tietyn normin vaatimukset eikä tekemään tilinpäätöksestä aidosti ymmärrettävä.

Haastateltavan mielestä erityisesti muutosvaiheessa tulisi antaa tietoa siitä, miten kirjaaminen ja arvostus on aikaisemmin tehty ja mitä muutoksia standardisiirtymä on aiheuttanut. Tilinpäätöksen laadintaperiaatteiden kertominen on siis olennaisessa roolissa, jos ymmärrettävyyttä halutaan parantaa.

H4:n mielestään IFRS:n liittyvä käyvän arvon määrittely ja kirjaamisen ja arvostamisen aiheuttama tulosvolatiliteetti kuitenkin mietityttävät eikä hän näe uuden standardin helpottavan raportoinnin ymmärtämistä. Käyvän arvon määrittelymisen epävarmuus ja mahdollinen virheellisyys rahoitusarvopaperien kohdalla nähdään siis aiheuttavan ongelmallisuutta ulkopuolisen lukija silmissä.

Luokittelun ja arvostamisen aiheuttama tulosvolatiliteetti ja oman pääoman muutokset paikallispankeissa

Arvopaperien luokittelun ja arvostamisen aiheuttamat muutokset voivat muuttaa rahoitusinstrumenttien arvonmuutosten kirjaamismetodeja. Tällöin arvonmuutokset voisivat jatkossa vaikuttaa pankin raportoimaan tulokseen ja tuloksen muuttumisen kautta omaan pääomaan. Yksi haastateltava nosti esille, että paikallispankeilla lainakanta on perinteisesti ollut luonteeltaan sellaista, että se on arvostettu jaksotettuun hankintamenuun eikä tällaisten instrumenttien osalta ole odotettavissa suurempia kategoriamuutoksia, jolloin IFRS 9 –siirtymä ei aiheuttaisi tällaisten instrumenttien osalta suuria muutoksia tulokseen. Kuitenkin paikallispankeillakin on taseessaan sijoitussalkku ja suhteellisesti paljon rahasto-osuuksia, jotka tullaan jatkossa lähtökohtaisesti arvostamaan käypään arvoon tuloksen kautta.

Vanhan standardin mukaisesti myytävissä olevien rahoitusarvopaperien arvonmuutokset kirjattiin ennen arvopaperin realisointia käyvän arvon rahastoon, mutta standardisiirtymän jälkeen samaisten arvopaperien arvonmuutokset kirjataan heti suoraan tulokseen, jolloin arvonmuutokset kulkeutuvat taseen puolelle voittovarojen kautta. Näin ollen arvonmuutokset kirjattaisiin jatkossakin oman pääoman sisällä, mutta vain eri oman pääoman erään. Haastateltavien mukaan omaan pääomaan ei siis kokonaisuutena tule muutoksia ja haastatteluissa nousi

ilmi, että tulosvolatiliteetti on olennaisin uuden luokittelu- ja arvostusmetodin tuoma muutos

Kuitenkin yksi haastateltavista kertoo, että kaikissa paikallispankeissa pankkiryhmän normien vuoksi aikaisemmin myytävissä olevien rahoitusarvopapereiksi luokiteltujen arvopaperien IFRS 9:n mukainen luokittelu ja arvostaminen eivät välttämättä aiheuta lisää tulosvaihtelua:

”No oikeestaan ryhmätasolla on, kuten aikaisemmin jo sanoinkin, meillä on jo suositeltu, ettei niitä olisi. Ja ku ne on niitä ryhmän sisäisiä, niin niillä ei ole varsinaisesti sitä käyvän arvon määritystä, että sitä ei käytännössä tule.” H4

Lisäksi H3 nosti esille, että varsinkin suhdannevaihtelut ovat merkittävässä roolissa vaikuttamassa pankkien tuloksiin jatkossa, sillä useampi erä arvostetaan jatkossa käypään arvoon tuloksen kautta. Näin ollen suhdannemuutos aiheuttaa tuloksen ja voittovarojen muutoksen, vaikka sijoituksia ei ole realisoitu eikä ole varmuutta siitä, minkä arvoinen arvopaperi tulee olemaan tulevaisuudessa myyntihetkellä. Viime vuosina markkinat ovat olleet noususuhdanteessa ja arvopaperien hinnat ovat kasvaneet, jolloin oltaisiin tehty korkeita tuloksia uuden metodin mukaisesti. Kuitenkin markkinoiden liikkeistä ei voi olla varma, jolloin markkinaliikkeiden vaikutusta standardisiirtymän aiheuttamiin tulosmuutoksiin on mahdotonta ennustaa.

3.3.2 Luokittelun ja arvostuksen vaikutus paikallispankkien liiketoimintaan

Luokittelun ja arvostamisen muutoksen vaikutus paikallispankkien sijoituspolitiikkaan

Haastattelujen ensimmäisen osan toisella puoliskolla keskityttiin IFRS 9:n luokittelun ja arvostamisen muutoksen aiheuttamiin muutoksiin paikallispankkien

liiketoiminnalle. Haastateltavat näkevät, että luokittelun ja arvostamisen muutoksella on vaikutus liiketoimintaan sitä kautta, että rahastosijoitusten arvonmuutokset kirjataan jatkossa tulokseen, kun ne aikaisemmin kirjattiin suoraan taseeseen käyvän arvon rahastoon ennen realisointia.

Eräs haastateltava kertoi, että pankki saattaa luokittelun ja arvostamisen muutoksen vuoksi muuttaa sijoituspolitiikkaansa ja allokoida sijoitukset eri kohteisiin kuin aikaisemmin. Hänen mukaansa tämä voidaan toteuttaa niin, että jatkossa enemmän tulosvolatiliteettia aiheuttavia rahastosijoituksia ei enää käytetä standardisiirtymän jälkeen, vaan pankin siirtyisivät sijoittamaan toisiin, raportoitavan tuloksen kannalta vähäriskisempiin instrumentteihin:

"Varmasti siinä mielessä, että jos vaikka pankin policy on ollut aikaisemmin, että likviditeettisalkku sisältää vaikkapa pitkälti rahastosijoituksia ja nyt jos se nyt tarkoittaa sitä, että niiden kirjaamiskäytäntö muuttuu, niin sitten siinä mielessä voi ehkä tulla tällainen liiketoiminnallinen päätös, että muutetaan, että hetkestä X eteenpäin likviditeettisalkussa sijoitetaan puhtaasti niin kuin toisen tyyppisiin instrumentteihin. Ja nimenomaan silloinhan siellä sen päätöksen taustalla yks vaikuttava tekijä on se niin kuin luokittelun muutos ja sen arvostamisperiaatteen muutos luokittelumuutoksen seurauksena. Elikkä tämän tyyppisiä voisi olla." H1

Toinen haastateltava nostaa liiketoimintaan vaikuttavana tekijänä nimenomaan sijoitussalkun realisoinneilla toteutetun tulossuunnittelun mahdollisuuksien vähenemisen uuden luokittelun ja arvostuksen sääntelyn myötä. Hänen mukaansa tällaisten tuloksen suunnittelua mahdollistavien keinojen väheneminen aiheuttaa pankille motivaatiota parantaa asiakasliiketoimintansa kannattavuutta, mikä aiheuttaisi positiivisia liiketoiminnallisia muutoksia pankkitoimintaan pitkällä aikavälillä. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen mielestään luokittelun ja arvostamisen sääntelyn muutoksella ei ole vaikutusta pankin varsinaiseen liiketoimintamalliin. Kuitenkin hänen mukaansa suuremmat pankit, joilla on ollut rahoitusarvopapereita, jotka kirjataan jatkossa käypään arvoon tuloksen kautta, joutuvat kylläkin suunnittelemaan sijoitustoimintaansa uudelleen.

Kuitenkin paikallispankin sijoituspolitiikka voi olla sellainen, ettei jatkossakaan taseella ole olennaisia määriä käypään arvoon tuloksen kautta kirjattavia eriä, jolloin tällaista muutosta ei aiheudu. Näin ollen paikallispankille standardista aiheutuvien muutosten arvioinnissa tulee huomioida pankkiryhmän omat sijoittamista koskevat säännöt.

Luokittelun ja arvostamisen muutoksen vaikutus paikallispankkien asiakasliiketoimintaan

Haastatteluissa nousi esille, että aikaisemmin pankki on voinut voitollisen sijoitussalkun realisoinneilla parantaa raportoitavaa tulostaan, sillä aikaisemmin myytävissä olevien rahoitusvarojen muutokset on kirjattu tulokseen vasta arvopaperin myyntivaiheessa. Standardisiirtymässä tällainen mahdollisuus muokata tilinpäätöksen tulosta poistuu. Kuitenkin velkainstrumentteja, joiden arvostus tapahtuu IFRS 9:n mukaan käypään arvoon tuloksen kautta, ovat vielä hyödynnettävissä tuloksen suunnittelussa realisointien kautta.

Tämän muutoksen vuoksi yhden haastateltavan mielestä pankkien tulee keskittyä enemmän asiakasliiketoiminnan kehittämiseen, jos se on kannattanut heikosti:

"-- Ehkä tällä [sijoitussalkun realisoinnilla] on pystytty vähän vielä tässä nykystandardissa paikkaamaan, jos asiakasliiketoiminta on jollain tavalla sakannut tai se ei ole tuottanut niin kuin olisi pitänyt tai niin kuin olisi hyvä. Sijoitussalkun realisoinneilla on sitä pystytty paikkaamaan ja tämä nyt sitten tietyllä tavalla poistuu tai pienenee tämä mahdollisuus. Eli mä koen, että tulee enemmän painetta asiakasliiketoiminnan tuloksen muodostamiseen. Sinänsä ihan hyvä ... tavallaan pitkällä tähtäimellä hyvä asia, että keskitytään siihen olennaiseen eli siihen asiakasliiketoiminnan kannattavuuteen" H2

H3:n mielestä varsinaiseen liiketoimintamalliin silti tuskin tulee muutoksia luokittelun ja arvostamisen muuttumisen myötä. Kuitenkin H4:n mukaan kaikilla paikallispankeilla ei välttämättä ole olennaisia omaisuuseriä, joiden arvonmuutokset

kirjattaisiin jatkossa taseen sijasta tulokseen, jolloin muutoksella ei ole vaikutusta myös arkipäivän liiketoimintaan.

Tuloksen järjestelyn ja tulostason säätelyn keinot luokittelun ja arvostamisen muutosvaiheessa ja siirtymän jälkeen

Standardisiirtymässä tuloksensuunnitteluvaihtoehtona voi olla luopuminen IFRS 9:n mukaan käypään arvoon tuloksen kautta kirjattavista instrumenteista ennen standardimuutosta, jolloin aikaisemmin kerrytetty käyvän arvon rahasto poistuisi ja samalla pankki näyttäisi korkean tuloksen korkeasuhdanteessa. Haastattelukysymysten lisäksi haastatteluissa kysyttiin myös tällaisten keinojen tarpeesta.

Kirjaamisen ja arvostamisen muutoksen vuoksi eri rahoitusinstrumenttien arvonmuutosten kirjaamisperiaatteet voivat muuttua. Tämän vuoksi haastateltavat näkevät, että pankeilla on voi olla tarvetta suunnitella tarkemmin, mitä arvostusmetodeja halutaan soveltaa. Pankin mielenkiinto osakkeisiin sijoittamiseen voi standardimuutoksen myötä siis laskea ja sijoitusvarallisuutta voidaan allokoida enemmän instrumentteihin, joissa arvonmuutokset eivät suoraan vaikuta tulokseen. Tällaisia vähemmän tulosheilauttelua aiheuttavia instrumentteja voivat olla esimerkiksi velkainstrumentit ja korkorahastot. Tuloksen suunnittelun kannalta voidaan siis pyrkiä välttämään tulosvolatiliteettiä lisäävien instrumenttien käyttöä. Eräs haastateltava myös huomautti, että tuloksen suunnittelu ei tässä tilanteessa olisikaan hyvä termi kuvaamaan tätä toimintaa, vaan tulisi puhua tulosvolatiliteetin hallinnasta.

Haastatteluissa nousi ilmi, että tällainen tulosvolatiliteetin hallinta olisi käytännössä johdon päätäntävällässä ja se riippuu siitä, kuinka hyvin ja miten muutoksen vaikutukset pankille on ymmärretty pankin johdossa. Lisäksi tulosvolatiliteetin hallinnan nähdään kuuluvan luonnollisena osana kaikkiin toimialoihin ja toimijoihin eikä pankkiala ole tästä poikkeus. Yksi haastateltava olikin sitä mieltä, että pankissa

tullaan käyttämään kaikkia mahdollisia keinoja tasata tulosta tavoitellulle tasolle, jos IFRS 9:n mukainen kirjaaminen ja arvostaminen aiheuttaa korkeita voittoja tai isoja tappioita. Johto joutuu pohtimaan toimenpiteissä myös tavoiteltavien hyötyjen lisäksi siitä aiheutuvia ongelmia ja haasteita.

Kahdessa haastattelussa tulikin ilmi, että vähemmän tulosvolatiliteettia aiheuttavat rahoitusinstrumentit ovat myös matalampituottoisia verrattuna esimerkiksi osakesijoituksiin. Yksi haastateltavista onkin sitä mieltä, että pankissa johdon tulee myös miettiä toiminnan tavoitteita riskin ja tuoton osalta, jolloin pelkkä tulosvolatiliteetin välttely ei välttämättä tuo parasta lopputulosta. Toisessakin haastattelussa tuli ilmi, että tuottavimmat instrumentit voivat olla sellaisia, joiden arvonmuutokset aiheuttavat jatkossa eniten tulosvolatiliteettia. Hänenkin mielestään liiallinen varovaisuus tulosvaihtelun hallinnassa voisi johtaa siihen, ettei sijoitustoiminta ole enää tuottavaa liiketoimintaa pankille.

Haastateltavat näkevät, että pankeilla voi olla halukkuutta myydä ennen standardisiirtymää pois rahoitusinstrumentit, joiden arvonmuutokset on kirjattu aikaisemmin käyvän arvon rahastoon ja jatkossa suoraan tulokseen ja sitä kautta taseeseen voittovaroihin:

”Totta kai, ilman muuta, se on ihan pankin omassa päätösvallassa. --” H1

”Kyllä varmasti, riippuu pankista. Sinänsä siihen vakavaraisuuteen ja omaan pääomaan sillä ei ole niin kuin vaikutusta. --” H2

”Niin tässä siirtymävaiheessa nimenomaan... kyllä siinä vähän sellaistaikin henkeä voi olla. --” H3

Haastatteluissa nousi siis selkeästi esille näkemys, jonka mukaan paikallispankit voivat ja tulevatkin tarkastelemaan sijoituspolitiikkaansa ja sitä, kuinka standardisiirtymän aiheuttamat negatiiviset vaikutukset voitaisiin minimoida. Paikallispankit eivät vain passiivisesti seuraa luokittelun ja arvostuksen säätelyn muutosta, vaan pyrkivät ymmärtämään seuraukset ja reagoimaan niihin ennakkoon.

3.3.3 Luottotappioiden kirjausmallin vaikutus paikallispankkien raportointiin

IFRS 9:n odotettavissa olevien luottotappioiden kirjausmallin vaikutukset paikallispankkien tilinpäätösraportointiin

Haastatteluissa toisella puoliskolla siirryttiin käsittelemään IFRS 9:n luottotappioiden kirjausmallin vaikutuksiin paikallispankkien tilinpäätösraportointiin. Eräs haastateltava nosti ensimmäiseksi esille, että uusi luottotappioiden kirjaamisen sääntely on pankkien kannalta merkittävin raportoitaviin lukuihin vaikuttava muutos, koska prosessin näkökulma on tyystin erilainen vanhaan toimintatapaan nähden.

Uuden luottotappioiden kirjausmallin hyötynä nähtiin analyyttisyyden lisääntyminen raportoinnissa ja päätöksenteossa. Haastatteluissa nousi esiin, että pienemmissä pankeissa analyyttisyys on voinut olla vähäisempää ja uusi standardi voi tuoda riskiperusteisemman näkökulman paikallispankeillekin. Tämä näkökulma toisi lisää systemaattisuutta ja paikallispankin tuleekin määritellä jatkossa riskit jokaisen asiakkaan osalta ja riskiä tulee myös seurata ajan kuluessa. Standardisiirtymä vaatii jatkossa ottamaan kantaa siihen, ovatko nämä riskit nousseet ja kuinka paljon. Lisäksi pankin tulee määritellä tämän prosessin menetelmät, päätöksenteon kriteerit ja prosessista vastaavat henkilöt.

Eräs haastateltava nosti esille uuden alaskirjausmetodin vaatiman kirjauskäytännön laadukkuuden ja tasalaatuisuuden standardisiirtymän seurauksena:

”Koko ajan siinä on vaan se, että mallinnukset ja muut johtaa siihen, että pankeilla entistä vähemmän mahdollisuuksia itse vaikuttaa niihin tehtyihin kirjauksiin ja tietysti tää olisi varmaankin se tavoitekin, että ne tehtäisiin mahdollisimman oikea-aikaisesti ja ennakoitusti. Ja tota se ois myöskin samoilla periaatteilla eli se olisi niin kuin tasalaatuista se kirjauskäytäntö.” H4

Yksi haastateltavista piti uuden alaskirjaustavan positiivisina puolina myös IFRS 9:n tuomia uusia liitetietovaatimuksia ja läpinäkyvyyttä, joka tästä aiheutuu. Uusi standardi vaatii pankkia avaamaan lainasalkun sisältöä ja maantieteellistä jakaumaa, jolloin ulkopuolisen on helpompi ymmärtää pankin toimintaa. Vaatimuksien täyttäminen edellyttää pankilta myös sen mahdollistamia investointeja, jolloin pankin johto voi tämän myötä saada parempaa informaatiota.

Ensimmäinen haastateltava piti suurimpana ongelmana uudessa alaskirjausmetodissa luottotappioiden laskentaan tarvittavien arvojen hankintaa. Hänen mukaansa itse laskutoimitus ei ole hankala, mutta tiedon saatavuus ja hankitun tiedon virheettömyys ja laatu voivat tuottaa haasteita pankeille. Lisäksi hankitun tiedon tulisi olla oikea-aikaista.

Haastateltavat korostivat ongelmina myös uuden laskentaprosessin monimutkaisuutta eikä pankin ulkopuolisen ole helppo ymmärtää tätä laskentaa. Lisäksi pankissa tulisi välttää pelkästään kaavaan nojaamista, sillä pankilla voi kuitenkin yhä olla parempi tieto luottojen todellisista riskeistä ja niiden muutoksista. Pankin on vielä standardisiirtymän jälkeenkin mahdollista oikaista odotettujen luottotappioiden määrää, jos sillä on parempaa tietoa.

Haastateltavien mielestä arvonalentumisiin ei ole tulossa olennaista muutosta uuden standardin vuoksi, vaikkakin arvonalennusten kirjaaminen muuttuu etupainotteisemmaksi:

"-- Mutta sillein kokonaisuutena, jos mä katson paikallispankkeja könttänä, niin varmaan kuitenkin arvonalentumiset ovat olleet ihan hyvällä tasolla suhteessa siihen, mitä on oikeasti tullut luottotappioita. Mutta yksittäisten pankkien osalta on voinut olla ehkä toisilla liian konservatiivisia ja toisilla liian optimistisia. Mutta kokonaisuutena näkisin, että nykystandardissakin on kirjattu jo ihan riittäviä [luottotappioita]. --" H2

"Mutta käsitykseni mukaan noilla ei ihan mieletöntä vaikutusta kyllä pitäisi olla. Että ihan riittävän varovaisesti niitä olisi ennenkin kirjattu --" H3

”-- Me ollaan tähän asti kirjattu niitä arvonalennuksia saamis- ja ryhmäkohtaisesti ja tavallaan mun käsittääkseni se saamisryhmäkohtainen arvonalennuskirjaus on hyvin samantyyppinen kuin tämä uusi nykyinen eli siinä ei pitäisi hirveesti olla eroa. --” H4

Haastateltavat siis näkevät, että luottotappioiden kirjausmallin muutoksista huolimatta sen vaikutukset pankin raportointiin taloudellisiin lukuihin eivät ole olennaisia. Näin ollen voidaan ajatella, että vaikutukset taloudelliseen raportointiin eivät myöskään tule suurilta osin vaikuttamaan päätöksentekoon pankissa.

Luottotappioiden kirjausmallin realistisuus vanhan standardin mukaisiin alaskirjauksiin ja todellisiin luottotappioihin nähden

Haastatteluissa nähtiin pääosin IAS 39:n aikaiset paikallispankkien tekemät luottotappiovaraukset keskimäärin todenmukaisen tasoisina, mutta haastateltavien mielestä IFRS 9 muuttaa luottotappiokirjausten tekoa varovaisemmaksi.

Vanhan mallin ongelmana nähtiin nimenomaan pankkien oman harkinnan käytön laajuus, jolloin pankit ovat voineet itse päättää arvonalentumisten kirjaamisesta ennen kuin asiakas on selkeästi maksukyvytön. Tällöin pankit voisivat pitää epävarmuutta sisältäviä saamia taseessaan liian pitkään. Yksi haastateltava pitääkin tätä pankin oman harkinnan vähentymistä erittäin hyvänä asiana sijoittajien saaman informaation kannalta. Toinen haastateltava kertoo, että yksittäiset pankit ovat voineet vaikuttaa arvonalentumistensa kirjaamiseen paljon. Näin ollen voi ajatella, että yksittäisen pankin antama informaatio ei välttämättä ole vertailukelpoista toisiin pankkeihin nähden.

Yksi haastateltava pitää uuden alaskirjausmallin ongelmana sitä, että edelleen tulevia luottotappioita kirjatessa pankki joutuu käytännössä ennustamaan tulevaisuuteen, joka on aina epävarmaa. Hän pitää luottotappioiden raportoinnin kannalta olennaisempaa asiana sitä, että selkeästi tunnistetut luottotappiot

kirjattaisiin alas ja sidosryhmille selkeästi kerrottaisiin, millä periaatteella muut luottotappiokirjaukset on tehty. Luottotappioiden kirjaamismetodin muutosvaiheessa tulisi siis täsmälleen oikein alaskirjattavan euromäärän sijasta tavoitella sitä, että luottotappiot kirjataan tasalaatuisesti ja informaation lukija ymmärtää, millä perustein pankki tekee alaskirjaukset. Tällöinhän lukija pysyisi todella arvioimaan itse rahoitusinstrumentteihin kohdistuvaa riskiä ja alaskirjausten realistisuutta ja tekemään omat päätelmänsä.

Yhdessä haastattelussa muistutettiin myös siitä, että luottotappioiden kirjaaminen tunnistettujen tapausten osalta ei kuitenkaan muutu, joten varauksen muutos tulee vain instrumenteista, joista ei ole tehty aikaisemmin luottotappiovarausta, mutta jatkossa tehdään 12 kk:n ja elinkaaren odotettavissa olevien luottotappioiden kirjaus:

"Niin siinähan kohtaa se siirtyminen 12kk tarkastelujaksosta siihen jäljellä olevan juoksuajan kattavaan tarkasteluun, niin niiden kriteerien määrittäminen on se iso kohta tässä. Mutta sehän ei tyypillisesti mene vain jostain yhdestä seikasta, vaan pankit lähtökohtaisesti tyypillisesti määrittää useemman eri kriteerin, mitä seurataan, eli sitten niillä kriteereillä on myöskin erilainen arvo siinä, kun tehdään päätös, siirtyykö se eri tasolle. Mutta sitten se, että milloin todetaan, että asiakas on oikeasti defaultissa, niin sehän ei juuri muutu tähän päivään." H1

Haastateltavat eivät kuitenkaan nähneet uuteen kolmeportaiseen luottotappioiden kirjausmalliin siirtymisen aiheuttavat olennaisia muutoksia luottotappioiden kirjaamisen ajoitukseen ja määrään. Yksi haastateltava oli sitä mieltä, että paikallispankkien luottotappioiden käsittelyn erilaisista periaatteista huolimatta keskimäärin paikallispankeissa on kirjattu luottotappioita jo aikaisemminkin riittävän paljon todella koituneisiin luottotappioihin nähden. Lisäksi eräs haastateltava kertoi, että arvonalennukset voivat paikallispankissa olla erittäin pieni osuus koko lainakannasta, jolloin varausten määrän mahdollinen nousu tai lasku ei kaiken kaikkiaan ole pankille olennainen asia.

3.3.4 Luottotappioiden kirjausmallin vaikutus paikallispankkien liiketoimintaan

Luottotappioiden kirjausmallin vaikutus paikallispankkien asiakasliiketoimintaan

Uuden standardin luottotappioiden kirjausmallin raportointiin aiheuttamien vaikutusten arvioinnin jälkeen keskityttiin uuden mallin vaikutuksiin paikallispankkien liiketoimintaan. Haastateltavilta kysyttiin haastattelukysymysten lisäksi heidän mielipidettään siitä, tuoko uusi näkökulma analyttisyyttä paikallispankkien toimintaan.

IFRS 9:n mukaisten odotettavissa olevien luottotappioiden laskenta vaatii asiakaskohtaista riskiarviointia ja jokaisen luoton osalta kaavamaisen luottotappioiden määrän laskemisen, jolloin tätä informaatiota voitaisiin käyttää myös luottopäätösten tekemisen yhteydessä. Haastateltavat näkevätkin, että paikallispankkien lainapäätösten laatu tulee parantumaan pitkällä aikavälillä, kun uusi raportointistandardi vaatii pankeilta analyttisempää otetta asiakkaiden arvioimiseen. Asiakasliiketoiminnassa luottopäätösten teko tulee suuremman tietomäärän ja ennalta määrättyjen laskentakaavojen vuoksi formalisoitumaan:

"Niin kuin tuossa juurikin sanoin, eli pankit alkavat tarkemmin seuraamaan luottojensa ja asiakkaidensa riskejä ja sen riskin muuttumista ajan yli, mikä tarkoittaa, että niillä on parempaa tietoa myöskin arvioida silloin kun asiakas tulee hakemaan luottoa, niin sen luottokelpoisuutta ja he ovat myöskin kykenevämpiä hinnoittelemaan sen oikein. Eli se marginaali, jota kullekin asiakkaalle allokoidaan, niin se perustuu jo sellaiseen selkeään olemassaolevaan dataan, näkemykseen ja aikaisempaan kokemukseen, niin mä luulen, että se formalisoituu paljon se luotonmyöntöprosessin alkupää. --" H1

Haastateltavien mielestä asiakaskohtainen ja riskiperusteinen arviointi sekä päätöksenteon tasalaatuisempi ja analyyttisempi näkökulma johtaa parempaan riskien huomioon ottamiseen sellaisissa pankeissa, joissa päätöksenteko on suurilta osin perustunut paikallistuntemukseen ja asiakkaiden tuntemiseen. Tällöin pankilla on myös paremmat lähtökohdat lainojen riskiperusteiseen hinnoitteluun, jolloin korkeampiriskisiltä asiakkailta voidaan vaatia todenmukaista riskiä vastaava tuotto. Lisäksi uusi laskentamenetelmä saattaa paikallispankeissa aiheuttaa lisää vaatimuksia asiakkaiden vakuuksille, kun asiakaskohtaiset riskit osataan tunnistaa entistä paremmin. Eräs haastateltava nosti esille sein, että paikallispankit eivät toiminnan tavoitteidensa erilaisuuksista huolimatta kuitenkaan ole julkisrahoitteisia laitoksia, jolloin paikallispankkienkin tulee saada riskille asianmukainen tuotto.

Yhdessä haastattelussa nousi esille myös asiakkaan näkökulmaa eli analyyttisempi lainapäätösten teko helpottaisi myös pankin kannalta hyvien asiakkaiden mahdollisuuksia saada lainaa ja heikentäisi riskisempien asiakkaiden lainansaantimahdollisuuksia. Haastateltavien mielestä uusi näkökulma mahdollistaa pankilla paremmat keinot tehdä asiakasvalintaa haluamaansa suuntaan. Tämän vuoksi on mahdollista, että muutoksen myötä pankeissa huomataan tiettyjen asiakkaiden kannattamattomuus ja tiettyjen asiakkaiden hyvä kannattavuus, joka voi muuttaa pankin tavoittelemaa asiakkaiden kohderyhmää. Haastatteluissa nousi myös ilmi uuden standardin erityispiirteitä kuten, että odotettavissa olevat luottotappiot tulee laskea myös taseen ulkopuolisista vastuista, jolloin esimerkiksi pankkien usein antamista luottolimiiteistä tulee myös laskea odotettavissa oleva luottotappio. Tämä saattaa ohjata asiakasvalintaa tai palveluja, joita asiakkaille tarjotaan. Yksi haastateltava kuitenkin muistutti, että hyväänkin odotettavissa olevien luottotappioiden laskentamalliin sisältyy oletuksia tulevaisuudesta. Näin ollen tarkankin mallin käytössä tulisi muistaa, että luottotappiolaskelmiin liittyy oletuksia tulevaisuudesta, jolloin sokea luottaminen siihen luottopäätöksissä ei johda välttämättä parhaaseen lopputulokseen pankin kannalta.

Luottotappioiden kirjaamismallin vaikutukset ja paikallispankkien omistus pohja ja yhtiömuoto

Luottotappioiden uusi kirjaamismalli aiheuttaa tuloksellisia ja oman pääoman sisäisiä muutoksia, joilla voisi luonnollisesti olla merkitystä liikepankissa, joissa liiketoiminnan tavoitteena on omistaja-arvon maksimointi. Kuitenkin paikallispankit toimivat pääosin osuuskuntina tai säästöpankkeina, joilla ei ole osakeyhtiömuotoisten liikepankkien tapaista omistaja-arvon maksimointivelvoitetta vaan toimintaa ohjaa asiakkaiden tai yhteiskunnallisen hyödyn tavoittelu.

Haastateltavien mielestä uuden standardin aiheuttamat tulos- ja tasemuutokset eivät ole paikallispankeille niin merkittäviä asioita kuin liikepankeille, joilla on suurempi motivaatio näyttää hyvää tulosta. Tämän vuoksi liikepankeilla on myös korkeampi motivaatio antaa tarkkoja lisätietoja standardin aiheuttamista muutoksista sijoittajille, jotka haluavat arvioida sijoituksensa kannattavuutta.

Osuus- ja säästöpankkimuotoisilla paikallispankeilla ei ole liikepankkien tapaan omistajia, jotka olisivat tehneet olennaisia sijoituksia yhtiöön, jolloin tulosheilahteluilla ei ole omistajille samanlaista merkitystä eikä paikallispankin tarvitse pelätä näyttää mahdollista negatiivista muutosta. Haastateltavat näkevät, että standardisiirtymässä aiheutuviin muutoksiin tullaan reagoimaan pääasiassa viestimällä niistä sidosryhmille selkeästi. Yhdessä haastattelussa nostettiin esille, että standardimuutos vaikuttaa varsinaisesti luottotappioiden osalta vain kirjanpidolliseen käsittelyyn, eikä kirjanpidon käytäntöjen olisi pankin kannalta hyvä vaikuttaa suuremmissa määrin itse liiketoimintaan. Haastatteluissa nostettiin esille myös, että standardisiirtymän aiheuttamat tulosmuutokset eivät aiheuta paikallispankeille tarvetta järjestellä tulosta ja standardisiirtymän jälkeen luottotappiovarauksen muutos ei ole yhtä olennainen muutos kuin odotettujen luottotappioiden varauksen luominen ensimmäistä kertaa standardisiirtymässä.

Luottotappioiden kirjaamismalli ja tuloksen järjestely paikallispankeissa

Haastattelujen lopuksi keskityttiin luottotappioiden kirjaamismallin muutoksen aiheuttamiin tuloksen järjestelyn tarpeisiin ja keinoihin paikallispankeissa. Haastateltavien mielestä paikallispankeilla ei ole luottotappioiden kirjaamismallin käyttöönoton vuoksi tarvetta eikä halua tehdä erityisiä tuloksen suunnitteluun liittyviä muutoksia. Lisäksi korostettiin, että tuloksen manipulointi olisi tässä tilanteessa hyvin hankalaa ja laskentaperiaatteiden vuoksi manipulointi onnistuisi vain lyhyen ajan. Standardisiirtymässä luodaan uudella metodilla odotettavissa olevien luottotappioiden varaus, mutta tämän jälkeen taseen luottotappiovaraus vain kasvaa tai laskee, kuten aikaisemminkin, vaikkakin luottotappiovarauksen laskentatapa muuttuu täysin. Lisäksi yksi haastateltava muistuttaa, että pankilla on yhä IFRS 9:n käyttöönoton jälkeen mahdollisuus hyvin perustein tarkistaa odotettujen luottotappioiden määrää, jos heillä on todenmukaisempaa tietoa esimerkiksi tiettyyn asiakkaaseen liittyvistä riskeistä.

Kokonaisuutena IFRS 9 –siirtymä vähentää tuloksen suunnittelun keinoja, kun kirjaaminen ja arvostaminen tehdään jatkossa rahastosijoitusten osalta suoraan tulokseen käyvän arvon mukaisesti eikä sijoitussalkun arvopaperien myynnin ajoittamisella voida enää kontrolloida arvonmuutosten tulosvaikutusta. Lisäksi uusi tarkasti laskettava odotettavissa olevien luottotappioiden määrä muuttuu markkinoiden suhdanteiden mukaisesti, jolloin siinäkin muutokseen vaikuttaa pankin vaikutusmahdollisuuksien ulkopuoliset tekijät. Yksi haastateltava korostaa sitä, että laskevassa markkinassa pankilla ei ole entiseen tapaan keinoja suunnitella tulostaan, vaikka silloin pankeilla olisi suurin motivaatio vaikuttaa tulokseensa.

Eräs haastateltava on myös sitä mieltä, että sijoitussalkussa olevat ja tällä hetkellä ehkäpä tuottavimmat instrumentit eivät ole enää yhtä houkuttelevia sijoituskohteita ja paikallispankkien tulisi keskittyä asiakasliiketoiminnan kannattavuuden tarkasteluun. Näin ollen pankin tulisi standardisiirtymän vuoksi hyväksyä se, että tilikauden tulosta ei enää voi tasoittaa toivotulle tasolle, kun nähdään, minkälainen

tulos on syntymässä. Tällöin pankin tulisi ennakoiden suunnitella liiketoimiaan ja tarkastella niiden kannattavuutta.

3.4 Tulosten yhteenveto

Tässä luvussa tutkielman viitekehyksessä esille tulleita paikallispankkien ominaispiirteitä sekä IFRS 9 –standardin ominaisuuksia ja vaikutuksia verrataan tutkielman empiirisessä osiossa saatuihin tuloksiin. Tutkimustulokset olivat pääosin viitekehysten mukaisia, mutta tieteellisten tutkimusten määrän vähäisyyden vuoksi tutkimuksessa saatiin myös paljon uutta tietoa, jota viitekehyksessä ei oltu syvemmin käsitelty. Tutkimuskysymykset ja teemahaastattelut oli rakennettu yhtenäisellä rakenteella, jota hyödynnetään myös seuraavassa viitekehysten ja empirian vuoropuhelussa.

3.4.1 IFRS 9:n mukaisen luokittelun ja arvostuksen vaikutukset paikallispankkien taloudelliseen raportointiin ja liiketoimintaan

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä tuli ilmi, että rahoitusinstrumenttien säätelyn kehitys kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa on saanut pääosin positiivisen vastaanoton, sillä se parantaa annetun informaation laatua yhtiöissä, joiden tuottama informaatio on heikompaa. Lisäksi kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönoton odotetaan parantavan yhtiöiden tuottaman tiedon vertailukelpoisuutta eri maiden välillä. IFRS 9:n kehitysprosessiin on myös reagoitu markkinoilla positiivisesti ja sen nähdään korjaavan vanhan IAS 39:n ongelmia. (Armstrong et al. 2010) (Chen et al. 2013) (Onali et al. 2014). Kuitenkin rahoitusalan IFRS 9:n kehitysvaiheisiin on suhtauduttu maltillisemmin, sillä rahoitusalan yhtiöiden sidosryhmät eivät ole täysin varmoja standardimuutoksen vaikutuksista (Onali et al. 2017).

Tutkimuksen mukaan IFRS 9:n mukainen rahoitusarvopaperien luokittelu ja arvostus pienentää paikallispankin johdon mahdollisuuksia järjestellä raportoitavaa

tulosta myymällä sijoitussalkun arvopapereita tai rahasto-osuuksia. Lisäksi pienissä paikallispankeissa uusi luottotappioiden kirjaamismalli tuo päätöksentekoon analyttisyyttä, sillä IFRS 9 edellyttää tarkan laskentamallin valmistelua ja hyödyntämistä. Tutkimuksen tulokset ovat siis samalla linjalla kuin tieteelliset tutkimukset liittyen kansainvälisten tilinpäätösstandardien käyttöönotosta johtuvaan informaation laadun paranemiseen.

IFRS 9:ää edeltäneeseen IAS 39 –standardiin siirtyminen lisäsi yhtiöiden tulosvolatiliteettia, sillä osa rahoitusinstrumenteista arvostettiin sen mukaisesti käypään arvoon. Käypään arvoon arvostaminen paransi informaation laatua, jolloin luottoluokitus seuraa tarkemmin yhtiön tulosvaihtelua ja analyytikoiden on helpompaa ennustaa yhtiöiden tuloksia. (Duh et al. 2012) (Lim et al. 2013)

Tutkimuksessa nähtiin myös, että tulosvolatiliteetti tulee kasvamaan lisääntyvään käypään arvoon arvostamisen vuoksi, mikä on linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa. Kuitenkin tutkimuksessa saatiin selville, ettei lisääntyvä käypään arvoon arvostaminen vaikuta paikallispankkien oman pääoman määrään olennaisesti. Näin ollen IFRS 9:n mukainen luokittelu ja arvostaminen eivät tule parantamaan informaation laatua olennaisissa määrin.

3.4.2 IFRS 9:n mukaisen arvonalennusten ja luottotappioiden käsittelyn vaikutuksen paikallispankkien taloudelliseen raportointiin ja liiketoimintaan

Vanhan IAS 39 –standardin mukaan luottotappio tuli kirjata, kun pankilla oli objektiivinen näkemys siitä, että saamisen nykyarvo on alle sen tasearvon. Voidaankin esittää näkemys, jonka mukaan IAS 39:n mukainen luottotappioiden kirjaaminen oli niin oikea-aikaista ja oikeamääräistä objektiivisessa mielessä, sillä luoton riskisyyden kasvu tuli huomioida heti, kun se tuli pankin tietoon. (Duh et al. 2012)

Tutkimustulosten mukaan IFRS 9:n luottotappioiden kirjausmalliin siirtyminen ei vaikuta olennaisesti luottotappioiden kirjaamisen määrään ja kirjaamisajankohtaan. Aluksi luottotappiovaraus tulee kasvamaan, mutta tämän jälkeen luottotappiovaraus vain laskee tai nousee riippuen saamisten riskisyyden muutoksen ja suhdannemuutosten vaikutuksesta. Lisäksi tulevien luottotappioiden kirjaamiseen liittyy aina riskiä, sillä siinä joudutaan ennustamaan tulevaisuuteen. Haastateltavat kuitenkin näkevät, että IFRS 9:n luottotappioiden kirjausmalli parantaa informaation ja päätöksenteon laatua itsessään.

IAS 39:n mukaiseen objektiiviseen luottotappioiden kirjausmalliin siirtyminen paransi luottotappiokirjausten todenmukaisuutta pienissä pankeissa, mikä saattoi johtua pienten pankkien vähäisistä resursseista verrattuna suuriin pankkeihin. Pienissä pankeissa osaaminen ja muut resurssit oikea-aikaiseen päätöksentekoon ovat pienemmät, jolloin objektiivisempi menettely voi tuottaa parempaa informaatiota. Pienten pankkien lisäksi heikosti kannattavien pankkien informaatio luottotappioista parantui, sillä johdon mahdollisuudet päättää luottotappion kirjaamisesta mahdollistavat todellista paremman tuloksen raportoinnin. (Marton et al. 2017)

IFRS 9:n luottotappioiden kirjausmalli lisää luottotappiopäätösten objektiivisuutta entisestään. Tutkimuksen mukaan lisääntyvät laskentaan liittyvät vaatimukset parantavat varsinkin pienissä paikallispankeissa päätöksenteon analyttisyyttä, jonka voidaan nähdä johtavan objektiivisempaan raportointiin. Uusi luottotappioiden kirjausmalli vähentää yhä enemmän paikallispankkien johdon mahdollisuuksia raportoida todellista parempaa tulosta ainakin pitkällä aikavälillä, jolloin standardisiirtymän voidaan odottaa parantavan informaation laatua.

IFRS 9:n mukaiseen luottotappioiden kirjausmalliin siirtyminen tulee kasvattamaan tulosvolatiliteettia, mikä voi vaikuttaa myös johdon päätöksentekoon. Lisäksi odotettavissa olevien luottotappioiden laskemiseen liittyy epävarmuutta, koska siinä ennustetaan tulevaisuuteen ja laskentaa liittyy myös makroekonomisia muuttujia, joiden ennustaminen on hankalaa. (Reitgruber 2016)

Tutkimuksessa tuli ilmi, että uudesta luottotappiomallista johtuvat raportoitavien taloudellisten lukujen muutokset ovat kokonaisuuteen nähden paikallispankeille epäolennaisia. Tutkimuksen valossa voidaan nähdä, ettei tulosvolatiliteetin kasvu aiheuta tarvetta muuttaa johdon päätöksentekoa. Kuitenkin tutkimuksessa saatiin selville, että analyttisyyden lisääntyminen itsessään voi vaikuttaa paikallispankkien paikallistuntemukseen perustuvaa päätöksentekoa ja vaikuttaa liiketoimintaan luottopäätösten muutosten kautta.

4. Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää, kuinka siirtyminen IFRS 9 *Rahoitusinstrumentit* –standardin soveltamiseen vaikuttaa pieniin suomalaisiin paikallispankkeihin. IFRS 9 säätelee tilinpäätösraportointia rahoitusinstrumenttien osalta kattavasti, mihin paikallispankin johto voi reagoida eri tavoin. Tämä saattaa aiheuttaa paikallispankeissa myös liiketoiminnallisia muutoksia, mikäli standardimuutos vaatii pankilta uudenlaista lähestymistä pankkitoimintaan tai antaa pankeille liiketoimintaan uusia mahdollisuuksia.

Tutkimuksen päätutkimuskysymyksenä oli:

Mitä muutoksia IFRS 9:n soveltaminen voi aiheuttaa suomalaisten paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja liiketoimintaan?

IFRS 9 –standardin sisältämässä säätelyssä on pienten suomalaisten paikallispankkien kannalta kaksi tärkeää osa-aluetta. Ensinnäkin IFRS 9 säätelee rahoitusarvopaperien luokittelua ja arvostamista. Lisäksi IFRS 9 sisältää rahoitusinstrumenttien arvonalennusten ja luottotappioiden käsittelyn säätelyn. Standardisiirtymän aiheuttamien vaikutusten ymmärtämiseksi tutkimuksessa käytettiin kahta alatutkimuskysymystä:

1. Mitä muutoksia IFRS 9:n mukainen rahoitusarvopaperien luokittelu ja arvostaminen voivat aiheuttaa pankeille?

2. Mitä muutoksia IFRS 9:n mukainen arvonalennusten ja luottotappioiden kirjaaminen voivat aiheuttaa pankeille?

Tutkimuskysymyksiin pyrittiin saamaan vastauksia analysoimalla rahoitusinstrumenttien säätelyn ja IFRS 9:n tuntevien talousalan ammattilaisten kansa tehtyjä haastatteluja. Haastatteluaineiston analyysin lisäksi vastauksia etsittiin kahden suomalaisen paikallispankkiryhmä tilinpäätöksestä ja puolivuosisikatsauksesta. Tässä aineistossa pankit antoivat itse sidosryhmilleen

informaatiota IFRS 9 –standardin tuomien raportointimuutosten jalkauttamisesta ja standardisiirtymän aiheuttamista taloudellisten lukujen muutoksista.

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltiin ensin pienten suomalaisten paikallispankkien liiketoimintaympäristöä, juridista ympäristöä ja yhtiömuotoja. Paikallispankit toimivat perinteisesti osuus- tai säästöpankkimuotoisesti, millä saattaa olla vaikutusta siihen, miten niissä reagoidaan taloudellisen raportoinnin muuttumiseen. Tämän jälkeen viitekehyksessä tarkasteltiin IFRS 9:n tuomia muutoksia rahoitusinstrumenttien luokitteluun ja arvostamiseen sekä esitettiin prosessi, jonka mukaan rahoitusinstrumentin arvonmuutosten kirjanpidollinen käsittely tehdään. Lisäksi selvitettiin, mitä muutoksia IFRS 9:n mukainen arvonlennusten ja luottotappioiden kirjaamismalli tuo mukanaan. Teoreettisessa viitekehyksessä hyödynnettiin pääosin virallislähteitä, sillä IFRS 9 on kansainvälinen tilinpäätösstandardi, joka tuli voimaan vasta 2018 alussa. Ensimmäiset IFRS 9:n mukaiset kalenterivuoden tilinpäätökset julkaistaan 2019 keväällä, joten standardisiirtymästä ei ole julkaistu paljoa tieteellistä kirjallisuutta. IFRS 9 –standardin ja sitä edeltäneen IAS 39 -standardin vaikutuksia käsitteleviä tieteellisiä artikkeleita on hyödynnetty teoreettisessa viitekehyksessä virallislähteiden ohessa.

Tutkielman empiirisessä osiossa tutkittiin ensin sekundaariaineistoa, joka muodostui kahden suomalaisen paikallispankkiryhmän valmistelemista tilinpäätöksestä ja puolivuosisikatsauksesta. Tästä aineistosta analysoitiin, kuinka paikallispankit suhtautuvat standardisiirtymän aiheuttamiin muutoksiin rahoitusinstrumenttien kirjaamisessa ja arvostamisessa sekä arvonlennuksien ja luottotappioiden käsittelyssä. Samalla saatiin selville, miten paikallispankit ovat varautuneet standardisiirtymään ja minkälaisia muutoksia se tulee aiheuttamaan paikallispankeille. Lisäksi empiiristä aineistoa oli kerätty teemahaastatteluin, joiden teemat ja kysymykset oli rakennettu tutkimuskysymyksiä vastaaviksi. Näin teemahaastattelut tuottivat relevanttia aineistoa, jotka mahdollistavat tutkimuskysymysten ratkaisemisen. Lopuksi käytiin vuoropuhelua tutkimuksen teoreettisen viitekehysten ja empiirisessä osiossa saatujen tutkimustulosten välillä.

Neljännessä kappaleessa esitettiin yhteenveto ja johtopäätökset. Tutkielman lopussa esitettiin mahdollisia ja hyödyllisiä jatkotutkimuksen aiheita.

Tutkimuksessa saatiin selville, että IFRS 9:n mukainen rahoitusinstrumenttien luokittelu ja arvostus ei pääsääntöisesti muuta suomalaisten paikallispankkien rahoitusinstrumenttien arvostusmetodeja. IAS 39:n mukaan jaksotettuun hankintamenoan arvostettavat rahoitusinstrumentit, kuten annetut lainat, tullaan edelleenkin arvostamaan jaksotettuun hankintamenoan. Suurin arvostusmetodien vaihtuminen tapahtuu sijoitussalkussa ja rahastosijoituksissa, sillä aikaisemmin niiden käyvän arvon muutokset kirjattiin ennen arvopaperin myymistä laajan tuloksen erien kautta taseen käyvän arvon rahastoon. Standardimuutoksen jälkeen käyvän arvon muutokset kirjataan suoraan tulokseen ja taseen voittovaroihin, mikä aiheuttaa lisää tulosvolatiliteettia, mikäli pankilla on tällaisia instrumentteja. Kuitenkin tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, ettei IFRS 9:n mukaiseen rahoitusinstrumenttien kirjaamiseen ja arvostamiseen siirtyminen aiheuta paikallispankeissa olennaista muutosta oman pääoman määrään kokonaisuutena.

Paikallispankkien johdossa voidaan tehdä muutoksia sijoituspolitiikkaan ja siirtyä pois käypään arvoon tuloksen kautta arvostettavista arvopapereista, jos uusi arvostusmetodi nähdään liian riskisenä tulosvolatiliteetin lisääntymisen vuoksi. Sijoitussalkun ja rahastosijoitusten uusi arvostusmetodi poistaa paikallispankilta myös yhden mahdollisuuden järjestellä tulosta, vaikkakin ennen standardisiirtymää tulosta voidaan paikallispankeissa parantaa myymällä voitollinen sijoitussalkku, jolloin käyvän arvon rahasto puretaan parantamaan tulosta. Kuitenkin standardisiirtymä aiheuttaa sen, että paikallispankkien tuloksen järjestelyn keinot vähenevät, sillä tulosta ei voi enää suunnitella ajoittamalla arvopaperien myyntejä sopivalle tilikaudelle. Standardisiirtymä voi tätä kautta aiheuttaa sen, että heikosti kannattavien pankkien tulee jatkossa kiinnittää entistä enemmän huomiota asiakasliiketoiminnan kannattavuuteen, koska huonoa tulosta ei voi enää paikata arvopaperien myymisellä. Kuitenkin tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että IFRS 9:n mukainen arvopaperien luokittelu ja arvostaminen ei vaikuta paikallispankkien liiketoimintamalleihin olennaisesti, sillä uuden standardin

vaikutukset raportoitaviin taloudellisiin lukuihin ovat paikallispankkien kannalta epäolennaisen suuruisia.

Tutkimuksessa saatiin selville, että IFRS 9 –standardin merkittävimmät vaikutukset paikallispankeille tulevat standardiin sisältyvästä luottotappioiden käsittelyn säätelystä. Standardisiirtymän jälkeen tunnistetut luottotappiot kirjataan kuten aikaisemminkin, mutta tämän lisäksi kaikista saatavista tulee kirjata varaus odotettavista olevista luottotappioista 12 kuukauden tai koko elinkaaren ajalta. Standardimuutos tulee kasvattamaan paikallispankeissa kirjattavien luottotappioiden määrää ja tekemään luottotappioiden kirjaamisesta ajallisesti etupainotteisempaa. Raportoitavien taloudellisten lukujen muutosten lisäksi uusi luottotappioiden kirjausmalli edellyttää paikallispankeilta aikaisempaa monimutkaisempaa ja analyttisempaa laskentaa. Paikallispankit ovat valmistautuneet standardimuutokseen luomalla laskentamalleja, joilla säätelyn vaatimukset voidaan toteuttaa. Raportoidun taloudellisen informaation laatu tulee näin kasvamaan, mutta tutkimuksen mukaan luottotappiokirjausten lisääntyminen ei ole kokonaisuuteen nähden olennainen muutos paikallispankeissa. Myöskään luottotappioiden kirjaamisen painottuminen aikaisempaan vaiheeseen ei ole olennainen muutos paikallispankkien taloudellisessa raportoinnissa.

Tutkimuksen mukaan IFRS 9:n arvonalennusten ja luottotappioiden käsittelymalli kasvattaa paikallispankkien luottopäätösten laatua. Tämä johtuu luottotappioiden käsittelymallin edellyttämästä laskentamallin käyttöönotosta, jota tullaan hyödyntämään luottopäätöksiä tehdessä. Standardimuutos lisää siis päätöksenteon analyttisyyttä ja tasalaatuisuutta paikallispankeissa, joissa luottopäätökset ovat aikaisemmin perustuneet usein paikallistuntemukseen. Tutkimuksessa saatiin selville, ettei paikallispankeilla ole halua eikä tarvetta tehdä tuloksen järjestelyyn tähtääviä toimia uuden luottotappiomallin vuoksi. Lisäksi tällainen tuloksenjärjestely nähdään paikallispankkien osalta hyödyttömäksi, sillä odotettavissa olevien luottotappioiden määrää joudutaan korjaamaan jokaiseen tilinpäätökseen, jolloin pidempiaikainen suunnitelmallinen tuloksen järjestely olisi mahdotonta toteuttaa. Paikallispankit toimivat useimmiten osuus- tai säästöpankkimuotoisesti, jolloin paikallispankeilla ei ole omistaja-arvon maksimointivelvoitetta. Tutkimuksen

mukaan tämä johtaa siihen, että paikallispankeissa ei ole tarvetta reagoida yhtä voimakkaasti mahdollisiin tulosmuutoksiin verrattuna osakeyhtiömuotoisiin liikepankkeihin. Tämän nähdään johtavan siihen, ettei pankin johdolla ole yhtä korkeaa motivaatioita rajoittaa standardisiirtymästä aiheutuvaa mahdollista tulosvolatiliteettia tuloksen suunnittelun tai liiketoiminnallisten muutosten avulla. Nämä standardisiirtymän aiheuttamiin muutoksiin reagoidaankin ensisijaisesti viestimällä niistä ja niiden syistä asianmukaisesti ja selkeästi sidosryhmille.

Tutkimuksessa saatiin vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiin. IFRS 9:n rahoitusarvopaperien luokittelun ja arvostamisen säätelyn muutos ei aiheuta olennaisia muutoksia paikallispankkien raportoimiin taloudellisiin lukuihin. Suurimpana muutoksena on sijoitussalkun ja rahastosijoitusten arvonmuutosten kirjaaminen suoraan tulokseen, minkä aiheuttama tulosvolatiliteetti saattaa tehdä näistä rahoitusinstrumenteista aikaisempaa vähemmän houkuttelevia. Standardimuutos ei kuitenkaan tule aiheuttamaan olennaisia muutoksia taloudelliseen raportointiin, jolloin paikallispankit eivät myöskään tule tekemään suuria liiketoiminnallisia muutoksia. Suurimpana IFRS 9:n vaikutuksena paikallispankeille on uusi luottotappioiden kirjausmalli, joka lisää luottotappiovarausten määrää. Luottotappio-kirjausten kasvu on kuitenkin epäolennaisen suuruinen muutos paikallispankkien taloudellisessa raportoinnissa. Luottotappioiden kasvu ei näin ollen itsessään tule aiheuttamaan liiketoiminnallisia muutoksia paikallispankeissa, mutta sen mukana tuoma analyttisyys vaikuttaa siihen, millä perusteilla paikallispankeissa tehdään luottopäätöksiä.

4.1 Jatkotutkimuksen aiheita

Tämän tutkielman toteuttamisessa suurimpana haasteena oli se, että IFRS 9 on juuri voimaan tullut kansainvälinen tilinpäätösstandardi, jonka mukaisia tilinpäätöksiä ei ole vielä julkaistu. Lisäksi aiheesta on kirjoitettu vasta vähän tieteellisiä tutkimuksia, jolloin teoreettisen viitekehyksen rakentamisessa jouduttiin nojaamaan suurelta osin virallislähteisiin ja kansainvälisten konsulttiyhtiöiden

raportteihin. IFRS 9 saattaa aiheuttaa pankeille vaikutuksia myös vasta pidemmän ajan kuluessa ja rahoitusinstrumenttien säätely on koetuksella varsinkin laskusuhdanteissa ja finanssikriisin kaltaisina aikoina. Tähän tutkielmaan ei kuitenkaan sisällynyt tulevien suhdannemuutosten ennustaminen. Näiden seikkojen valossa olisi tarkoituksenmukaista ja mielenkiintoista tutkia IFRS 9 – siirtymästä paikallispankeille koituneita vaikutuksia standardisiirtymän jälkeen. Näin voitaisiin saada tietoa standardisiirtymän todellisuudessa aiheuttamista vaikutuksista paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja liiketoimintaan.

Liitteet

Liite 1: Teemahaastatteluissa käytetty kysymyslomake

Pro gradu –tutkielma - IFRS 9 Rahoitusinstrumentit –standardin vaikutukset suomalaisten paikallispankkien liiketoimintaan ja tilinpäätösraportointiin

Samuli Seppälä

Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu

Kauppakorkeakoulu

KYSYMYSLOMAKE

1.1. Luokittelu ja arvostaminen ja tilinpäätösraportointi

IAS 39 jaotteli rahoitusinstrumentit neljään eri kategoriaan, mutta IFRS 9 tuo rahoitusinstrumenttien luokitteluun ja arvostamiseen liiketoimintamallin testin ja kassavirtojen luonnetestin. Minkälaisia vaikutuksia tämä mielestänne aiheuttaa paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja raportoidun informaation ymmärtämiseen?

1.2. Luokittelu ja arvostaminen ja tilinpäätösraportointi

Millaisia tuloksen tai oman pääoman muutoksia IFRS 9:n rahoitusinstrumenttien luokittelu ja arvostaminen tulee mielestänne aiheuttamaan paikallispankeille?

1.3. Luokittelu ja arvostaminen ja liiketoiminta

Millaisia liiketoiminnallisia muutoksia IFRS 9:n rahoitusinstrumenttien luokittelu ja arvostaminen voi mielestänne aiheuttaa paikallispankeille?

1.4. Luokittelu ja arvostaminen ja liiketoiminta

IFRS 9:n mukaan rahasto-osuuksien ja suorien osakesijoitusten arvonmuutokset tullaan kirjaamaan suoraan tulokseen käyvän arvon mukaisesti. Miten tämä mielestänne voi vaikuttaa tällaisten rahoitusinstrumenttien käyttöön paikallispankkien näkökulmasta?

1.5. *Luokittelu ja arvostaminen ja liiketoiminta*

IFRS 9:n mukainen rahoitusinstrumenttien luokittelu ja arvostus saattavat aiheuttaa suurempia tulosvaihteluita kuin sitä edeltänyt standardi. Miten näette tämän vaikuttavan paikallispankkien tarpeeseen järjestellä tulostaan? Entä mitä liiketoiminnallisia muutoksia paikallispankit voisivat tehdä saavuttaakseen tasaisen ja positiivisen tulostason?

2.1. *Alaskirjaukset ja tilinpäätösraportointi*

IFRS 9 tuo luottotappioiden kirjanpidolliseen käsittelyyn odotettavissa olevat luottotappiot. Millä tavoin tämä uusi näkökulma mielestänne vaikuttaa paikallispankin tilinpäätösraportointiin?

2.2. *Alaskirjaukset ja tilinpäätösraportointi*

Antaako siirtyminen 12kk ja elinkaaren odotettavissa olevien luottotappioiden kirjauksiin mielestänne realistisemmän kuvan todellisista luottotappioista kuin entinen IAS 39:n mukainen malli?

2.3. *Alaskirjaukset ja liiketoiminta*

Millä tavoin tämä uusi alaskirjausmalli voi mielestänne vaikuttaa paikallispankkien liiketoimintaan ja asiakasliiketoimintaan?

2.4. *Alaskirjaukset ja liiketoiminta*

IFRS 9:n alaskirjausmalli on entistä etupainotteisempi, joten standardimuutos aiheuttaa tuloksen laskua ja oman pääoman muutoksia. Kuinka merkittävä vaikutus tällä on mielestänne osuus- ja säästöpankkimuotoisille paikallispankeille, joilla ei ole liikepankkien tapaista omistaja-arvon maksimointivelvoitetta?

2.5. *Alaskirjaukset ja liiketoiminta*

Miten näette paikallispankkien tarpeet järjestellä tulostaan uuden alaskirjausmallin myötä? Minkälaisia liiketoiminnallisia muutoksia paikallispankit saattavat mielestänne tehdä järjestelläkseen tulostaan?

3.1. *Muita mielipiteitä ja nostoja*

Mitä muita muutoksia IFRS 9 –siirtymä voi mielestänne aiheuttaa paikallispankkien tilinpäätösraportointiin ja liiketoimintaan?

Lähdeluettelo

TIETEELLISET ARTIKKELIT JA KIRJALLISUUS:

Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0

Armstrong, C., Barth, M., Jagolinzer, A., Riedl, E., (2010) Market reaction to the adoption of IFRS in Europe. *The Accounting Review*. Vol. 85, No. 1, pp. 31–62

Chawla, G., Forest, L., Aguais, S. (2016) Point-in-time loss-given default rates and exposures at default models for IFRS 9/CECL and stress testing. *Journal of Risk Management in Financial Institutions* Vol. 9 pp. 249-263

Chen, C., Young, D., Zhuang, Z. (2013) Externalities of Mandatory IFRS Adoption: Evidence from Cross-Border Spillover Effects of Financial Information on Investment Efficiency. *The Accounting Review*. Vol. 88, No. 3, pp. 881-914

Collin, J. (2018) Osuuskunnan osakkeet oman pääoman ehtoisena instrumenttina. *Defensor Legis*. No. 1/2018 pp. 100-115

Duh, R-R., Hsu, A. W., Alves, P. A. P. (2012) The impact of IAS 39 on the risk-relevance of earnings volatility: Evidence from foreign banks cross-listed in the USA. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*. Vol. 8, pp. 23-38.

Lim, C. Y., Lim, C. Y., Lobo, G. J. (2013) IAS 39 reclassification choice and analyst earnings forecast properties. *Journal of Accounting Public Policy*. Vol. 32, pp. 342-356.

Marton, J., Runesson, E. (2017) The predictive ability of loan loss provisions in banks - Effects of accounting standards, enforcement and incentives. *The British Accounting Review*. Vol. 49, pp. 162-180

Metsämuuronen, J. (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet.

Onali, E., Ginesti, G. (2014) Pre-adoption market reaction to IFRS 9: A cross-country event-study. *Journal of Accounting and Public Policy*. Vol. 33, pp. 628–637

Onali, E., Ginesti, G., Ballestra, L. V. (2017) Investor reaction to IFRS for financial instruments in Europe: The role of firm-specific factors. *Finance Research Letters*. Vol. 21, pp. 72-77

Reitgruber, W. (2016) Expected loss provisioning under upcoming IFRS 9 Impairment Standards: A new source of P&L volatility — can we tame it? *Journal of Risk Management in Financial Institutions* Vol. 9, pp. 332-343

Saksa, J. (2007) Organisaatiokenttä vai paikallisyhteisö: OP-ryhmän strategiat institutionaalisten ja kilpailullisten paineiden ristitulessa. Väitöskirja. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteellinen tiedekunta. Viitattu 25.9.2018

VERKKOLÄHTEET:

IASPlus (2017a) IFRS 9 — Financial Instruments. [verkkolähde] [luettu 9.10.2017]
<https://www.iasplus.com/en/standards/ifrs/ifrs9>

IASPlus (2017b) IAS 1 — Presentation of Financial Statements. [verkkolähde] [luettu 9.11.2017]
<https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias1>

IASB (2014) IFRS 9 Financial Instruments – Project Summary [verkkolähde] [luettu 10.10.2017]
<http://www.ifrs.org/-/media/project/financial-instruments/project-summaries/ifrs-9-project-summary-july-2014.pdf>

IASB (2001) IAS 39 Implementation Guidance Questions and Answers [verkkolähde] [luettu 9.11.2017]
<https://www.iasplus.com/en/binary/resource/0107batch1-5.pdf>

IASB (2017) Pocket Guide to IFRS Standards: the global financial reporting language [verkkolähde] [luettu 12.11.2017]
<http://www.ifrs.org/-/media/feature/around-the-world/documents/pocket-guide-2017.pdf>

Bank for International Settlements (2010) Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems. Basel Committee on Banking Supervision. [verkkolähde] [luettu 9.11.2017]

<https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>

EBA (2017) EBA updates on the impact of IFRS 9 on banks across the EU and highlights current implementation issues. [verkkolähde] [luettu 15.10.2017]
<https://www.eba.europa.eu/-/eba-updates-on-the-impact-of-ifrs-9-on-banks-across-the-eu-and-highlights-current-implementation-issues>

EY (2014a) IASB issues IFRS 9 Financial Instruments – classification and measurement. [verkkolähde] [luettu 10.10.2017]
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ifrs-developments-issue-86-july2014/\\$FILE/EY-ifrs-developments-issue-86-july2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-ifrs-developments-issue-86-july2014/$FILE/EY-ifrs-developments-issue-86-july2014.pdf)

EY (2014b) Impairment of financial instruments under IFRS 9. [verkkolähde] [luettu 17.10.2017]
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/\\$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf)

EY (2017) Regulatory treatment of accounting provisions. [verkkolähde] [luettu 7.11.2017]
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-regulatory-treatment-of-accounting-provisions-63x82/\\$FILE/EY-regulatory-treatment-of-accounting-provisions.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-regulatory-treatment-of-accounting-provisions-63x82/$FILE/EY-regulatory-treatment-of-accounting-provisions.pdf)

McKinsey & Company (2017) IFRS 9: A silent revolution in banks' business models [verkkolähde] [luettu 10.10.2017]
<http://www.mckinsey.com/business-functions/risk/our-insights/ifrs-9-a-silent-revolution-in-banks-business-models>

Finanssialan Keskusliitto (2017b) Pankkikonsernien henkilöstö ja konttorit 31.12.2015 ja 31.12.2014 [verkkolähde] [luettu 13.10.2017]
http://www.finanssiala.fi/tilastot/Pankkikonsernien_henkilosto_ja_konttorit_2015.pdf

Finanssialan Keskusliitto (2017a) Suomen rahalaitosten taseissa olevat lainat ja talletukset pankeittain/pankkiryhmittäin, 31.12.2015 [verkkolähde] [luettu 13.10.2017]
<http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Pankkien%20markkinaosuudet%202015.pdf>

Finanssivalvonta (2017) Talletuspankit [verkkolähde] [luettu 13.10.2017]
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Palveluntarjoajat/Pankkiala/Talletuspankit/Pages/Default.aspx>

Finanssivalvonta (2016) Lausuntoyhteenveto Finanssivalvonnan rahoitussektorin kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta koskevista määräyksistä ja ohjeista. [verkkolähde] [luettu 15.10.2017]
http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Maarayskokoelma/Uusi/Documents/2016_02/2016_02_lausuntoyhteenvetoliite.pdf

Kauppalehti (2017) NORDEA: Nordea Bank AB:n (publ) hallitus on päättänyt käynnistää emoyhtiön kotipaikan siirron Suomeen. [verkkolähde] [luettu 15.10.2017]
<https://www.kauppalehti.fi/lehdistotiedotteet/nordea-nordea-bank-abn-publ-hallitus-on-paattanyt-kaynnistaa-emoyhtion-kotipaikan-siirron-suomeen/tLwhUBrD>

PWC (2014) In depth. A look at current financial reporting issues. IFRS 9 – Classification and measurement. [verkkolähde] [luettu 20.10.2017]
<https://www.pwc.nl/nl/banken/assets/documents/in-depth-ifs9-classification-measurement.pdf>

Säästöpankki (2017a) Hallinnointiperiaatteet. [verkkolähde] [luettu 6.11.2017]
<http://www.saastopankki.fi/documents/10180/668819/Säästöpankkiryhmän+hallinnointiperiaatteet.pdf/37544066-6b2f-4164-95d2-6bff2c7e01ff>

Säästöpankki (2017b) Säästöpankkiryhmän toimintakertomus ja IFRS-tilinpäätös 31.12.2016.
<http://www.saastopankki.fi/documents/31534/5853313/Säästöpankkiryhmän+toimintakertomus+ja+yhdistelty+IFRS-tilinpäätös+2016.pdf/90c6732a-489c-42be-9290-8317e7361c02>

KPMG (2016) Comparing IFRS 9 and US GAAP impairment. The Bank Statement.
<https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/xx/pdf/2016/10/banking-newsletter-Q3-2016.pdf>

POP Pankki (2017) POP Pankki –ryhmä. Puolivuosikatsaus 1.1.-30.6.2017.
https://www.poppankki.fi/docs/default-source/pop-pankkiliitto/tuloskatsaukset/pop-pankki--ryhmä-puolivuosikatsaus-1-1--30-6-2017.pdf?sfvrsn=7524c4f4_2